

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

**Deníky mého dědečka: analýza pramene pro
dějiny každodennosti.**

Bakalářská práce

Autor práce: **Jaroslav Mrňávek**

Vedoucí práce: **PhDr. Pavel Mücke, Ph.D.**

Místo a rok vypracování: **Hejnice 2011**

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Hejnicích dne 30. května 2011

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce, panu doktorovi Pavlovi Mücke, za poskytnuté rady a cenné připomínky při realizaci zadaného tématu.

V Hejnicích dne 30. května 2011

Jaroslav Mrňávek

OBSAH

1.	Úvod	s. 1
2.	Ego-dokumenty - prameny osobní povahy	s. 3
2.1.	Obecná charakteristika ego-dokumentů	s. 5
2.1.1.	Memoáry	s. 5
2.1.2.	Korespondence	s. 6
2.1.3.	Deníky	s. 7
3.	Dosavadní poznatky o předpokladech vzniku deníků, jejich koncepci, stylu a vypovídací hodnotě jako historického pramene	s. 8
3.1.	Spouštěcí mechanismus	s. 8
3.2.	Vliv vzdělání a společenských podmínek	s. 8
3.3.	Forma, kompozice, struktura a jazyk deníku	s. 10
3.4.	Pisatel, čtenář, adresát	s. 13
4.	Deník jako historický pramen	s. 15
4.1.	Svět každodennosti	s. 15
4.2.	Rodinné prostředí	s. 16
4.3.	Náboženství a víra	s. 17
4.4.	Deníky a gender	s. 18
4.5.	Vybočení z každodennosti	s. 18
4.6.	Sociabilita a sebereflexe	s. 19
4.7.	Kritika deníků jako pramene k poznání historie	s. 20
5.	Metody výzkumu	s. 21
6.	Curriculum vitae	s. 22
6.1.	Holice, čas dětství a studií	s. 22
6.2.	Praha a život autora v době protektorátu Čechy a Morava	s. 23
6.2.1.	Rozhovor s narátory: Jaroslavem Mrňávkem (mladším) a Boženou Davois	s. 23
6.3.	Hejnice, nový domov v poválečných Sudetách	s. 26
6.3.1.	Základní vymezení regionu Frýdlantsko	s. 27
6.3.2.	Historie nabytí domku čp. 245 v Hejnicích autorem deníku	s. 28
6.3.3.	Život autora deníku a jeho rodiny v pohraničí dle vyprávění narátorů	s. 29
6.3.3.1.	Důchod - léta zaslouženého odpočinku	s. 33
6.3.3.2.	Koníčky a záliby	s. 33

6.3.3.3. Katolická víra rodiny ve střetu s komunistickou ideologií	s. 35
6.3.3.4. Politická orientace autora, jeho charakter a zdraví	s. 38
6.3.3.5. Poslední cesta	s. 38
7. Základní charakteristika zkoumaných deníků	s. 40
8. Ukázky z deníků ve srovnání s odbornou literaturou	s. 41
8.1. Německá okupace Čech a Moravy 15. března 1939	s. 41
8.1.1. Text deníku z 15. března 1939	s. 41
8.2. Období tzv. Druhé heydrichiády od 4. června do 12. července 1942	s. 42
8.2.1. Texty deníku ze 4. června a 12. července 1942	s. 42
8.3. Pražské povstání 5. až 9. května 1945	s. 43
8.3.1. Text deníku z 5. května 1945	s. 44
8.4. Invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa z 20. srpna na 21. srpna 1968	s. 45
8.4.1. Text deníku z 20. a 21. srpna 1968	s. 45
9. Interpretace výsledků	s. 46
10. Závěr	s. 48
11. Soupis literatury a pramenů	s. 50

ÚVOD

Tato bakalářská práce má být nesmělým laickým příspěvkem k výzkumu moderních dějin každodennosti v Čechách mezi lety 1930 až 1980.

Před rokem mi otec předal rozměrnou papírovou krabici, jejíž obsah tvořily deníky jeho otce, čili mého děda Jaroslava Mrňávka. Motivován zvědavostí, nikoli zápallem pro historickou vědu, chtěl jsem si nejprve ověřit, zdali deníky z válečných let vypovídají něco o jeho údajném skeptickém postoji vůči mobilizaci a Pražskému povstání. Ve druhém sledu jsem se chtěl dobrat zdroje dědovy katolické víry, která se stala atributem celé jeho rodiny. Jaroslav Mrňávek založil se svou první ženou Boženou Mrňávkovou, rozenou Řičánkovou, v nehostinném podhůří Jizerských hor početnou katolickou rodinu, jejíž víra obstála jak šikany a persekuce let padesátých, tak v časech Husákovy normalizace, a zdá se, že víra, tento rodinný klenot jeho potomků a jejich dětí (vnoučat a pravnoučat), vydrží i zkoušky a pokušení, které přináší modernita. Zajímalo mě tedy, z čeho dědova víra pramenila, neboť z vyprávění svého otce vím, že v padesátých letech se hejničtí občané, až na pár výjimek, přestali účastnit bohoslužeb ve zdejší monumentální bazilice Navštívení Panny Marie. Mezi výjimky se počítala rozrůstající se rodina Mrňávkova.

Následně mne napadlo vypracovat bakalářskou práci právě na téma těchto početných deníkových zápisků. Dlouho jsem uvažoval o tom, z jaké pozice deníky studovat a na co se zaměřit. Nakonec jsem se dle rady vedoucího bakalářské práce rozhodl, že text bakalářské práce poslouží jako introdukce k případné navazující práci magisterské.

Předmět výzkumu tvoří fond padesáti (dosud) nalezených deníků, které jsou nesporně autentickými texty a svědectvím doby. Zcela jistě se jedná o intimní výpovědi, které nebyly určeny pro zveřejnění. Deníky jsou psány pravidelně den po dni. Chronologicky zachycují osobní zážitky, každodennost, události velkých dějin, autorovy myšlenky a pocity. V sešitech a diářích se mimo jiné objevují výstřižky z novin a různé účty, patřící buď k živnosti, nebo k domácnosti. Samostatnou složku pozůstalosti tvoří osobní dokumenty, úřední smlouvy, koncepty dopisů, básně, fotografie a různá ocenění.

Bakalářskou práci jsem koncipoval následujícím způsobem:

Teoretická část práce zahrnuje výklad formální stránky deníků: o jejich obsahu, stylu psaní a obecném charakteru. Dále navrhuji metodologii, která by mohla být použita při historické rekonstrukci autentického života pomocí deníkových záznamů. Následující část líčí životní příběh pisatele textů. Původ, životní osudy, rodinné a sociální poměry. Praktická část prezentuje čtyři vybrané dějinné události, tak jak je autor deníku vnímal a zaznamenal. Jsou to:

1. Německá okupace Čech a Moravy 15. 3. 1939.
2. Období tzv. Druhé heydrichiády od 4. 6. do 12. 7. 1942.
3. Pražské povstání 5. 5. – 9. 5. 1945.
4. Invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa z 20. srpna na 21. srpna 1968.

V závěru se pokusím odpovědět na otázky, co bylo motivem kontinuálního vedení deníků, za jakým účelem byly psány a o pokusím se interpretaci postojů truhláře Jaroslava Mrňávka k výše uvedeným dějinným událostem.

V bakalářské práci jsem pracoval jak s písemnými prameny, odbornou literaturou tak se svědectvím narátorů.

Pramenný materiál mého děda, Jaroslava Mrňávka, je prozatím uložen v rodinné knihovně v Hejnicích-Ferdinandově č. p. 245. Pozůstalost Jaroslava Mrňávka obsahuje deníky, osobní korespondenci, doklady osobního charakteru a řadu básní a fotografií. Já jsem pracoval především s rozsáhlými deníkovými záznamy, které si Jaroslav Mrňávek vedl téměř celý život.

Z odborné literatury, zabývající se problematikou pramenů osobní povahy, pro mě byla velmi přínosná práce Mileny Lenderové „*A ptáš se, knížko má: ženské deníky 19. století.*“¹, dále sborník vydaný Jiřím Kubešem a Milenou Lenderovou „*Osobní deník a korespondence*“.² Propedeutickým textem ke studiu ego-dokumentů se mi staly úvodní kapitoly z díla „*Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte?*“ Winfrieda Schulze. Dále jsem využil práce Jiřího Petráše *Květen 1945 a srpen 1968 v Českých Budějovicích*³. Ostatní literatura je uvedena v poznámkovém aparátu a v seznamu použité literatury.

---

¹ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“: *Ženské deníky 19. století*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6

² LENDEROVÁ, Milena. *Snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. In LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (ed.). *Osobní deník a korespondence* Pardubice: Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice, série C, FHS, 2004. ISBN 80-7194-650-8. ISSN 1213-3485. s. 9.

³ PETRÁŠ, Jiří. *Květen 1945 a srpen 1968 v Českých Budějovicích: Deníkové zápisky dvou žen*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007

2. EGO-DOKUMENTY- PRAMENY OSOBNÍ POVAHY

Ego-dokumenty, nebo-li prameny osobní povahy, tvoří určitou protiváhu diplomatickým pramenům, jejichž vznik souvisí bezprostředně s úřední činností. Samotný termín *Ego-dokument* je původem holandské historiografické proveniencí padesátých let minulého století. Vztahoval se zejména na autobiografie, dopisy, memoáry, cestovní deníky a osobní deníky. V devadesátých letech tento výraz přejal mnichovský profesor Winfried Schulze a obohatil jím pojmový arsenál německé historické vědy. Po vydání přelomové práce roku 1996 „*Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte?*“⁴ pozvolna tento pojem přejímají historici z ostatních zemí. Winfried Schulze definuje pojem *Ego-dokumenty* následujícími slovy: „*Společným kritériem všech textů, které mohou být označeny jako "ego-dokumenty", by mělo být, že předkládají výpovědi či části výpovědi, které, i když v rudimentální a skryté podobě, podávají zprávu o svobodném nebo vynuceném sebe-vnímání člověka v jeho rodině, společenství, v jeho zemi nebo v jeho sociální vrstvě, nebo které reflektují jeho vztah k těmto systémům a jejich změnám. Měly by ospravedlnit individuální lidské chování, vyjevit úzkosti, předložit stav vědění, osvětlit představy o hodnotách, zrcadlit životní zkušenosti a očekávání.*“⁵ Fundament této definice se nachází v důrazu jak na dobrovolném, tak nedobrovolném sebevyjádření lidského já. Z tohoto důvodu řadí Winfried Schulze mezi *Ego-dokumenty* také písemnosti vzešlé z procesů právní povahy, které úmyslně nebo neúmyslně odkrývaly osobnostní rysy postav, jež se staly předmětem právního jednání. Především mezi ně řadí: protokoly z výslechů, žádosti o udělení milosti, dlužní úpisy, daňové seznamy, inkviziční protokoly, záznamy z vizitací, ale i účetní knihy, testamenty, ba i smlouby.

Po dlouhou dobu se historikové obraceli na prameny osobní povahy pouze v případě, když chtěli dokreslit detaily „velkých dějin“. Od 30. let 20. století se však změnil přístup v historickém bádání. Badatelé se odvracejí od politických dějin, tedy od dějin mocných vladařů a vojevůdců, k dějinám každodennosti a mentalit, k lidem, kteří neměli zásadní vliv na utváření významných politických dějin, a přesto také tvořili historii tak, jak ji známe dnes.

S obratem k „všedním dějinám“ přichází i „nové čtení pramenů“ osobní povahy. Historici v nich objevují, jak žili obyčejní lidé, a to ze všech sociálních vrstev. Díky *ego-dokumentům* mohou badatelé rekonstruovat, jak lidé prožívali války, revoluce i období míru, ale třeba také, jaký

---

⁴ SCHULZE, Winfried. *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung „Ego-Dokumente“*. In: Schulze, Winfried (ed.). *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte* (Selbstzeugnisse der Neuzeit 2), Berlin, 1996. (titul bych přeložil: *Ego dokumenty. Přiblížení se k člověku v průběhu dějin?*)

⁵ „Gemeinsames Kriterium aller Texte, die als Ego-Dokumente bezeichnet werden können, sollte es sein, daß Aussagen oder Aussagepartikel vorliegen, die – wenn auch in rudimentärer und verdeckter Form – über die freiwillige oder erzwungene Selbstwahrnehmung eines Menschen in seiner Familie, seiner Gemeinde, seinem Land oder seiner sozialen Schicht Auskunft geben oder sein Verhältnis zu diesen Systemen und deren Veränderungen reflektieren. Sie sollten individuell-menschliches Verhalten rechtfertigen, Ängste offenbaren, Wissensbestände darlegen, Wertvorstellungen beleuchten, Lebenserfahrungen und –erwartungen widerspiegeln.“ Vlastní překlad: (In SCHULZE, Winfried, 1996: s. 28)

význam v jejich životech hrály tzv. přechodové rituály, jak lidé bydleli, jak se odívali nebo stravovali.

Snahu o zachycení subjektivních zážitků jedince pozorujeme již v renesanci. Už od 16. a 17. století se umění napsat hezký dopis nebo schopnost vést si deník stává součástí výchovy a vzdělání. Lenderová k tomu poznamenává: „*Až do roku 1800 jsou dokumenty osobní povahy dochovány sociálně nerovnoměrné, neboť jsou známy pouze zápisy jedinců z prostředí vysoké aristokracie, nižších šlechtických vrstev nebo neurozených vzdělanců. V 19. století zůstává situace podobná, přibývají ale osobní deníky a korespondence představitelů ze středních měšťanských vrstev.*“⁶

Ojedinele si deníky a korespondenci vedly i ženy, jak dokládá objevná práce Natalie Zemon-Davis: *Women on the margins: three seventeenth-century lives*. Zemon-Davis v ní zobrazuje životy tří odlišných žen – židovské obchodnice z Hamburгу Glükl bas Judah Leib, francouzské katoličky a pozdější misionářky ve francouzské Kanadě Marie de l'Incarnation a německé protestantky, amatérské malířky a entomoložky Marie Sibylly Merian. Všechny tři zanechaly vzpomínky, které jsou samy o sobě čtivým vyprávěním. Zemon-Davis ve svém zpracování představuje nejen každodenní starosti těchto tří žen, ale i dějiny evropské společnosti raného novověku.⁷

Na konci 18. století, s příchodem osvícenství, se prameny osobní povahy stávají prostředkem sebevyjádření a sebereflexe jedince. V osvícenství se formuje „moderní člověk“, jehož svět se rozdělil na veřejný a soukromý prostor: „*Toto dělení na dvě části představuje rys, který je typický zejména pro evropské společnosti v době po osvícenství a vyplňuje celé 19. století. Ego-dokumenty jsou úzce spojeny se soukromým prostorem, jsou výrazem jeho intimity a rostoucího významu emocí.*“⁸ Milena Lenderová uvádí, že jen málokteré období nabízelo ve srovnání s epochou ohraničenou léty 1789 a 1848 takové množství převratných událostí, které v aristokratickém i měšťanském prostředí přivodily závažné změny přímo volající po zaznamenání i po subjektivní reflexi.⁹ Lenderová dále vysvětluje: „*že k rozšíření deníku a korespondence přispěla i racionalizace v měření času, skutečnost, že hodiny a kalendáře se staly běžnou součástí příbytku a byly využívány k řízení každodenních rituálů a významných událostí a jedinec si tak uvědomil svůj individuální lineárně plynoucí čas, se kterým mohl volně nakládat.*“¹⁰

⁶ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“, s. 17.

⁷ LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jirí (ed.). *Osobní deník a korespondence*. s. 6. 1995.

⁸ LENDEROVÁ, Milena, URBÁNEK, Radim. *Úvod do studia kulturních dějin*. Ústav historických věd Fakulty filosofické Univerzity Pardubice, prosinec 2007. URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/frame.htm>>. [cit. 2011-01-10].

⁹ LENDEROVÁ, Milena. *Chvála dopisu a deníku*. In LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jirí (ed.). *Osobní deník a korespondence*. s. 23.

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“ s. 18.

V osvícenství přibývá vzdělaných žen, které znají současnou i klasickou literaturu a oplývají znalostmi z oblastí humanitních i přírodních věd. Jejich vědomosti měly být uplatňovány pouze v soukromé sféře, v duchu tehdejší představy o společenské roli ženy, tedy při výchově dětí nebo v rozhovoru s manželem. Takřka neustálý válečný konflikt a strach o blízké, muže, bratry nebo otce, přivedl ženy k psaní dopisů nebo zaznamenávání každodenních obav na stránky deníku¹¹. Psaní osobních dopisů a deníku přestává být výsadou mužů.

2.1. Obecná charakteristika ego-dokumentů:

Pro účely zkoumání deníků mého děda Jaroslava Mrňávka se omezím na obecnou charakteristiku ego-dokumentů, jako jsou memoáry, autobiografie, soukromá korespondence, osobní deníky. Všechny tyto prameny jsou nyní využívány nejen v literárně-vědném a psychoanalytickém zkoumání, ale současně představují samostatný historický pramen, a mohou být principiálně použity při zpracování velkého množství historických témat, především pokud jsou dochovány v rukopisné podobě a mohou tak posloužit jako pramen vývoje komunikace.

2.1.1. Memoáry

Paměti neboli *memoáry*, jsou literárně zpracovanými vzpomínkami, jež se váží k osobě pisatele, který řadí svá témata v závislosti na vzpomínání k místu, osobě nebo tématu. Jejich vyprávění tedy není celkovým zaznamenáním života, ale tematické kapitoly jsou laděny dle náhodně přicházejících vzpomínek, u nichž se pisatel ne vždy snaží zajistit chronologii. Tím se memoáry liší od jiné životopisné formy – autobiografie, jež je literárně postavena jako celistvé epické dílo o životě spisovatele.

Autobiografie klade vlastní osobu tvůrce do popředí, zatímco paměti reflektují hlavně události, dějinné vzpomínky a zkušenosti. Paměti a autobiografie jsou si však tak velmi blízké, že se mnohdy navzájem v jednom díle prolínají a doplňují¹². Motivem jejich sepsání je ambice zvěčnit svou památku v literární podobě, která přežije svého autora a bude o jeho činech vydávat svědectví ještě dlouho po jeho smrti.

Memoáry jsou specifické v tom, že od proběhnutých událostí a písemného záznamu uplynul určitý čas. Jsou psány s odstupem, který může změnit pohled na některé skutečnosti a autor svůj text vystavuje autocenzuře, která se přizpůsobuje panujícím konvencím. Je nezbytné, aby při historickém bádání byly memoáry konfrontovány i s jinými typem pramenů.

---

¹¹ LENDEROVÁ, Milena. *Chvála dopisu a deníku*. In LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (ed.). *Osobní deník a korespondence*, s. 23.

¹² MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, 2004. s. 28-31, 436-439. ISBN 80-7185-669-X.

Můžeme najít i rozdíly mezi memoáry, psanými muži a ženami. Mužské memoáry zachycují spíše společenské dění, ženské paměti každodenní události. Ve srovnání s osobním deníkem bývá v pamětech potlačena sebereflexe, protože stav duše pisatele není pro neznámého čtenáře vhodným tématem.¹³

2.1.2. Korespondence

List neboli psaní či dopis je žánr určený primárně k písemné komunikaci mezi pisatelem a adresátem. Jako korespondence je označován soubor dopisů¹⁴. Za dopis považujeme písemnou zprávu, která má prostě sdělovací a komunikační funkci a obrací se k nepřítomnému adresátovi. V dopise pisatelé používají ustálené úvodní a závěrečné formule (určení místa a času psaní, oslovení a loučení s adresátem, podpis pisatele). Dopis by měl být opatřen obálkou nebo být složen tak, aby zůstal skrytý jeho obsah¹⁵.

List jako literární žánr vznikl v antice a rozmach prožil v helénistickém a římském období. Z prostředku písemné komunikace se změnil ve stylizovaný útvar, který má vybroušeně a elegantně vyjádřit autorovy názory na určitý závažný společenský, filosofický či politický problém nebo zachytit pisatelovy prožitky, dojmy a pocity, podat poutavou zprávu o pozoruhodné události¹⁶.

Z hlediska historických pramenů je korespondence pramenem k sociálním a kulturním dějinám, protože pisatel podává svědectví o svých blízkých, o společnosti a čase, v nichž žil. Může být také pramenem k dějinám mentalit, protože současně vypovídá o dobovém způsobu psaní dopisů a místu korespondence v životě jednotlivce i společnosti.

Badatelé si ale uvědomují i nevýhody, které využití korespondence v historickém i historicko-literárním výzkumu přináší. Největším úskalím je její nesouvislost a torzovitost. Proč je korespondence ze své povahy těžko ohraničitelná a v podstatě neukončená?

a) jednotlivé dopisy mohou snadno zaniknout a v korespondenci tak vznikají různě rozsáhlá prázdná místa, která je často obtížné rekonstruovat

b) korespondence je propojena mj. také s komunikací mluvenou a též s komunikací dalších lidí, kteří nemusí být jejími přímými účastníky

c) korespondence vzniká postupně, často po mnoho let a často se při jejím vzniku značně obměňuje okruh lidí, kteří se jí účastní; není proto možné předem ovlivnit nebo naplánovat její výslednou podobu.

---

¹³ LENDEROVÁ, Milena, URBÁNEK, Radim. *Úvod do studia kulturních dějin*. Ústav historických věd Fakulty filosofické Univerzity Pardubice, prosinec 2007. URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/frame.htm>>. [cit. 2011-01-10].

¹⁴ Někdy se rozlišuje korespondence jako soubor dopisů, obsahujících prosté sdělení, a epistolografie jakožto výměna literárních dopisů (často se však oba výrazy užívají jako synonyma). (MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 349).

¹⁵ Tamtéž, s. 349.

¹⁶ Tamtéž, s. 350.

Uvedené důvody nutí historiky, aby i ke korespondenci přistupovali kriticky a konfrontovali ji, stejně jako memoáry, i s jiným typem pramenů, což ale není pokaždé v plném rozsahu možné¹⁷.

Jaroslav Mrňávek po sobě zanechal dva typy písemných pramenů – deníky z mladšího a staršího věku a korespondenci. V budoucí práci bude možné jednotlivé informace porovnávat.

2.1.3. Deníky

Deníky a dopisy jsou na rozdíl od memoárů psány bezprostředně v čase zažívaných událostí a méně stylizované. Deník se zpravidla skládá z chronologicky řazených záznamů, které bývají datovány a jsou pořizovány bez většího časového odstupe. Na počátku dlouhého 19. století je osobním deníkem každý text, který je psán primárně pro vlastní potřebu a potěšení¹⁸, upřednostňuje bezprostřednost záznamu, a proto je charakteristický autentičností a věcnou informativností.¹⁹ Pozdější deníkové zápisy již obsahují nejen sdělení o událostech širšího společenského dosahu, ale především zobrazují každodenní soukromé záležitosti pisatele, jeho přání, myšlenky, sny a hodnotové orientace. Charakter deníku ve větší či menší míře poznamenávala individualita a temperament pisatele. Jiný je deník vedený snahou o věcný a jasný záznam událostí, jinak vyhlíží deníky přející sebereflexi.

Právě uvažování o životních hodnotách jedince odlišuje deník od všech sbírek citátů, čtenářských či pracovních zápisů, diářů a štambuchů.²⁰ Ve městech pak vzniká „Moderní osobní deník jako místo sebereflexe a sebeanalýzy, v nichž se někdy pod ‘tokem zápisů’ skrývá ‘vnitřní příběh’“²¹. Deník se stává prostředkem duševní hygieny, zpovědníkem schopným zaznamenat dobré i špatné, prožité i tušené.

---

¹⁷ LENDEROVÁ, Milena. Chvála dopisu a deníku. In LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (ed.). *Osobní deník a korespondence*, s. 25.

¹⁸ Psaní pro potěšení neplatilo u dětského deníku, které byl psán pod dohledem rodičů nebo vychovatele.

¹⁹ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 98

²⁰ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“, s. 16.

²¹ CIESLAR, Jiří. *Hlas deníku*, Praha, 2002

3. DOSAVADNÍ POZNATKY O PŘEDPOKLADĚCH VZNIKU DENÍKŮ, JEJICH KONCEPCI, STYLU A VYPOVÍDACÍ HODNOTĚ JAKO HISTORICKÉHO PRAMENE

3.1. Spouštěcí mechanismus

Při zkoumání deníku si badatel pokládá dvě základní otázky: co vedlo autora k jeho založení? Odkud vyšel podnět k prvnímu zápisu? A následně, jaké měl autor předpoklady pro vedení deníku? Někteří pisatelé důvod založení zmiňují, jindy je čitelný z kontextu, pokaždé se ho však dopátrat nelze. Nežřídko se první z řady deníků ztratil. „*Základní pohnutka k založení deníku, ač vyjádřená různými slovy, má společného jmenovatele: snahu zachytit běh času, primárně kvůli sobě samému, sekundárně či alespoň podvědomě kvůli svým blízkým či budoucím generacím.*“²²

Samotná silná vůle k vedení deníku mnohdy nestačila, bylo třeba silného impulsu, podnětu, většinou mimořádné události. Tímto spouštěcím mechanismem nemusela být událost zasahující celou společnost, stačila změna, mající význam v rodinném prostředí pisatele či pouze v jeho osobním životě. Mezi zřetelné spouštěcí mechanismy patří zejména přechodové rituály. Rituály, které mají souvislost s životními cykly, jako jsou narozeniny, biřmování, zasnuby, sňatek, narození dítěte. Taktéž vznět silných emocí nejednou motivoval k založení deníku, a to jak záporné city - rozchod s partnerem, tak i kladné – úspěch v kariéře, nalezení životního sympatického protějšku. V základech psaní deníku stál spouštěcí mechanismus, ale samotné kontinuální psaní vyžadovalo dle Lenderové splnění pěti podmínek.²³

- Tři nezbytné:
- 1) vzdělání
  - 2) vnitřní potřebu písemného záznamu reflexe
  - 3) fyzický a sociální prostor
- Dvě sekundární:
- 4) dostatek podnětů
  - 5) všeobecný rozhled

3.2. Vliv vzdělání a společenských podmínek

Předpokladem vzdělání je gramotnost. Tato základní podmínka písemného projevu byla samozřejmostí u všech pisatelů. Od vydání Všeobecného školního řádu císařovnou Marií Terezií v celé rakouské monarchii 6. prosince roku 1774 platila pro dívky i chlapce stejná pravidla: návštěva veřejné školy, soukromé školy s právem veřejnosti nebo prokazatelná forma vzdělání domácího. Úroveň závisela na požadavcích a finančních možnostech rodičů. Zatímco v roce 1786

²² LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se knížko má...“, s.46

²³ LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se knížko má...“, s.49

navštěvovalo některý typ škol, poskytující základní vzdělání, 60% dětí, tak roku 1910, tedy v období, které je relevantní pro zkoumaný deník²⁴, byla už docházka téměř stoprocentní²⁵. Lenderová upozorňuje na fakt, že: „...z hlediska sociální struktury společnosti jsou deníky převážně šlechtickou a měšťanskou záležitostí. Jeho pisatelé pocházejí z vrstev, které si utvářejí vlastní, víceméně uzavřený prostor a vlastní konvence.“ Zprvu byly deníky záležitostí šlechty, která měla přístup ke vzdělání, později představitelů středních vrstev - jak tomu však bylo s vrstvami dolními? Vzdělanosti nižších společenských vrstev zajisté neprospělo, že v neurozeném prostředí byla četba považována za zahálku.²⁶

Integrální součástí deníkových záznamů jsou poznámky o literárních zálibách, a to bez zřetele na společenský status pisatele. Lenderová vyzorovala, že četba ovlivňuje dikci především ženských deníků. Muži vlivu literatury tolik nepodléhají. U žen je účinek aktuálně čteného na výstavbu textu přímý a působí zcela přirozeně, čtené se stává konstitučním prvkem vlastního já. Četba ale může produkci deníkového textu ovlivnit i méně příznivě: zápisy úvah, které nejsou vlastní, opisy pasáží a vět z prózy či básní mohou přechodně umlčet záznam vlastních osobních prožitků.

Obsáhlé vědomosti spolu s četbou by však samy o sobě, podobně jako silná vůle, k založení a vedení deníku nestačily. Autor musel mít na této činnosti zájem, musel pociťovat nutnost prožité události zapsat, selektovat a udělit jim stálou formu. Psaní nesmělo pisatele zmáhat ani tělesně ani duševně.

Psaní deníku vyžaduje fyzický a sociální prostor. Pod představou fyzického prostoru chápeme přinejmenším symbolické provedení onoho vlastního pokoje Virginie Wolfové²⁷, tedy onu minimální zónu soukromí, ve které lze nerušeně psát. V čase dlouhého 19. století, které uběhlo mezi útokem na pařížskou Bastilu a výstřely v Sarajevu, se reorganizace sociálního prostoru podílela výrazem *soukromí* na vzniku osobitého systému domácího života. Zóna skryté diskretnosti pozvolna proniká také do rozvrhu projektu vnitřního interiéru obydlí středních tříd.

Soukromý prostor, který moderní člověk 21. století mnohdy pokládá za nárokovou složku bydlení a přirozenou věc, však po dlouhé věky touto samozřejmostí nebyl. Zajisté ne v každém společenském prostředí. Zejména v nižších středních vrstvách bylo „*soukromí v našem slova smyslu neznámým pojmem*.“²⁸ Vedení deníku bylo tímto společenským rozměrem nedostatku „privátní zóny“ nepochybně značnou měrou ovlivňováno.

Spolu s fyzickým a sociálním prostorem se od počátku 19. století vytváří prostor volného času. V tomto industrializovaném století začínají lidé vnímat čas jiným způsobem. Objevuje se

²⁴ Autor deníku se narodil r. 1912.

²⁵ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“, s.56.

²⁶ Tamtéž s.57.

²⁷ WOLFOVÁ, Virginie. *Tři guineje. Vlastní pokoj*. Praha 2000, s. 275

²⁸ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se, knížko má...*“, s. 59

tzv. *dimenze volného času*. Tato moderní časová kategorie vznikla prostřednictvím organizace práce a separací privátního prostoru od veřejného. Takovýto *volný čas* nenáleží ani obživě, ani Bohu. Zpočátku byl vyhrazen pouze úzké, ekonomicky zajištěné společenské vrstvě - šlechtě, která nemusela pracovat ani fyzicky, ani duševně: „*Měšťanské vrstvy se volného času „zmocňovaly“ po celé 19. století, dolní vrstvy se na tomto „přepychu“ začaly jen nesměle podílet.*“²⁹ Z výše uvedeného vyplývá, že tento nově vzniklý *volný čas* se stal ideálním časem pro psaní deníků. Deníky, nejen šlechtické, ale i středních a nižších vrstev, mohly vznikat pouze za předpokladu, že pisatel nebyl rušen ve své privátní sféře okolím, měl dostatek volného času a navíc dostatek podnětů.

Autor si musel být alespoň přibližně vědom předmětu, který chtěl tematizovat, a zároveň musel mít dostatek motivů hodných písemné registrace. Zdrojem námětů a představ bylo podnětné prostředí, v němž žil, jeho všeobecné a kulturní znalosti, smysl pro život kolem sebe a přístup k informacím.

Záznamy, které se nám zachovaly, vznikaly „v konfliktu vůči historickému dění,“ a i když se nedají vždy pokládat za objektivní doklad potvrzující průběh zkoumané historické události, zcela jistě mají váhu svědectví: „*Svědectví o době následuje sebepoznávací funkci deníků, je objektivnější a řadí postavu autora, její „já“, do kontextu doby, kterou žije.*“³⁰ Zrovna tak jako k zachycení epochálních, významných a rozhodujících momentů velkých dějin skýtaly listy deníků prostor k záznamu toku všedního života, průběhu dne, týdne, měsíců. V reálném životě většina dnů v roce neskýtala a neskýtá vzrušující zážitky. Líčení monotónně plynoucího času shledáváme v denících poměrně často. Není divu, že se především dívky, disponující volným časem, utíkaly k dennímu snění, k barevné náhražce vnější reality. Rovněž zápisky nočních snů jsou relativně častým tématem deníkových zápisů.

3.3. Forma, kompozice, struktura a jazyk deníku

Deníky, které zkoumala Lenderová, i deníky, které představím v této práci já, mají různou podobu. Liší se obsahem, strukturou i časovým úsekem, který pokrývají. Pokud k jejich definici použijeme typologie, vztahující se k moderním deníkům druhé poloviny 20. stol. (deník autochtonní neboli primární, deník otevřený, psaný s cílem zveřejnění), jedná se výhradně o typ autochtonní, o intimní výpovědi bezprostředně neurčené ke zveřejnění.³¹

Zevní forma, vzezření deníků, není zdaleka jednotná. Totéž lze říci i o lingvistické a stylistické úrovni, způsobu vyjadřování a množství jednotlivých dílů. Mezi rozsáhlými úvahami se nachází i pouhé zápisky, spíše jen telegrafické poznámky, mající vztah k prožitým událostem,

²⁹ Tamtéž s. 60.

³⁰ Tamtéž s.61.

³¹ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*, s.99.

návštěvám divadelních děl, shlédnutým filmům v biografu, přečtené literatuře. Před badatelem na jednom místě vyvstává ne příliš sdílný odlesk skutečnosti, strohý záznam radostných chvil nebo zoufalství. A naopak o několik stránek dál nadšení ze schopnosti literárního vyjádření zaplaví listy linkovaného nebo bílého papíru přívalem slov.

Typologická jednoznačnost a žánrová čistota není u deníků závazná.³² Neliterární deník se vyznačuje intertextuální genezí, žánrovým synkretismem a střídáním kódů. Množství deníkových záznamů, jejich stylistická a jazyková rovina nijakým způsobem neovlivňují zevní podobu deníku. Smysl a význam zápisků není primárně určen estetickými kritérii, ale aktuálním niterným rozpoložením autora. Nebývá pravidlem, že vnější vzhled koreluje s vnitřním obsahem.

Jak vyhlížejí deníky po vnější formální stránce? Velké množství deníků se netěší honosnému vzezření. Starší deníky časem omšely, sešly. Před rozšířením předtištěných diářů byly často používány silné sešity v černých polotuhých deskách, jakých se užívalo v domácnosti, v obchodě a podnikání vůbec – někdy sloužily i starším školákům a studentům. Pro své pevné desky dobře sloužily jako herbáře, alba pohledů, desky k ukládání dopisů, podložky pro psaní.

Elegantní vázané kalendáře s předtištěnými stránkami, určené k záznamu povinností, adres a účtů sice už některé evropské knihařské firmy v první polovině 16 století nabízely, ale k jejich rozšíření došlo až v polovině století devatenáctého. Lenderová zmiňuje londýnské firmy: Henry Penny s pobočkou ve Frankfurtu nad Mohanem, dále Letts, son a company a českou Bedřich Stýblo u Prahy.³³ Diáře denní i plánovací – s předtištěnými stránkami, určené k záznamu povinností, adres a účtů, s rozličnými průvodními „užitečnými“ texty namnoze zastoupily všechny možné druhy nosičů. Nutno dodat, že pisatelé deníků se nenechávali původním uspořádáním diářů ovlivňovat a předtisk příliš nerespektovali. V případě, že autor šetřil místem, psal až do krajů. Paginace chybí.

Čím byly deníky psány? Nejstarší patrně brkem, neboť ocelové pero se v Evropě rozšířilo až po roce 1830 patentem Johan Perryho. Plnicí pera se začala vyrábět ve Spojených státech na konci 19. století, následně se tato psací pomůcka začala šířit i po Evropě. Většího rozmachu nabylo užívání plnicích per až po první světové válce, proto je většina deníků před rokem 1918 psána obyčejným perem, případně tužkou.

Tu a tam se v osobním deníku obecně a deníky mého děda nevjímaje, objevují zcela „nedeníkové“ údaje, fragmenty z divadelních představení, koncepty dopisů, vlastní snaha o poezii. Spleť žánrů přetváří deník v záznamník, kolekci citátů, soubor zápisků, antologii opsaných básní, diář či adresář. Deník slouží k záznamu osobních účtů i domácího účetnictví. Zřídka se objevují pasáže ve spojení s odborným profesním zájmem pisatele.

---

³² Tamtéž s.79.

³³ LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se knížko má...“, s.81.

Ke všelijakým účelným poznámkám se řadí ještě soupisy potravin a potřeb do domácnosti, které je nutné doplnit, nebo ideální obraz organizování interiéru nového domova. Rozmanitost zastoupení jednotlivých literárních druhů je dokladem úzkého kontaktu duševního života s hospodařením domu a řízením chodu domácnosti. Takové deníky hovoří ve prospěch manažerských dovedností hospodáře a svědčí o kompetenci řídit, projektovat a řídit veškeré aktivity i náklady. Zkoumané deníky Jaroslava Mrňávka nejsou ani v tomto ohledu výjimkou.

V urozeném prostředí nelze zpravidla na základě jazyka, jímž je deník veden, usuzovat na mateřský neboli rodný jazyk pisatele. Francouzské deníky bývají z jazykového hlediska prostoupeny lexikálními výpůjčkami z němčiny – s opačným postupem se setkáme rovněž, ale vzácněji. Nepříliš časté jsou výpůjčky z angličtiny. Tento intertextuální přechod z jednoho jazyka do druhého byl výsledkem diglosie, v šlechtickém prostředí Evropy běžné nejméně od 18. století. Ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století sílí pozice němčiny, ta ovládla i prostor deníků a dopisů: *Z deníků (i korespondence) dochovaných ze šlechtického prostředí se zdá, že důsledkem vícejazyčné výchovy autoři své deníky psali ve všech jazycích (jen latinsky vedené deníky chybí) s většími či menšími pravopisnými, případně stylistickými a lexikálními chybami.*³⁴

Pisatelé na území Čech, kteří byli neurozeného původu, vedli své deníky v mateřském či prvním jazyce. Pro ryze české deníky jsou charakteristické německé vsuvky a výpůjčky. Časové období dlouhého 19. století je proslavené úsilím o národní emancipaci. Způsob vyjadřování autorů, píšících pod vlivem národovecké atmosféry, dokládá dodržování některých principů českého patriotického komunikátu: ortografická a gramatická fakta informují jak o jazyce, tak o mínění pisatele, o jeho způsobech vystupování ve společnosti, vidění světa, jeho politických postojích a estetických hodnotách. Přestože je ve vlasteneckém prostředí respekt k českému jazyku evidentní, je i přes apriorně zahrnutému a halasně proklamovanému vlastenectví intertextuální přechod od češtiny k němčině a naopak vcelku běžný: *„I v rodinách rozhodných obránců českého jazyka panovalo bilingvní prostředí a četné (zkomolené) výpůjčky z němčiny nejsou vzácností ani v tom nejpatriotičtějším deníku.*“³⁵

Schopnost českého obyvatelstva psát bez pravopisných chyb se nezlepšila ani se stále sílí erudicí na počátku 20. století, tedy v době, kdy byl český pravopis již několik desetiletí kodifikován a navzdory tomu, že na výuku mluvnice českého jazyka byl na školách brán dostatečný zřetel. Totéž se vztahuje i na ostatní jazyky, ve kterých byly deníky psány. Lenderová se snaží časté chyby v pravopisu autorů omluvit: *„Důvodem nemusí být neznalost*

---

³⁴ Tamtéž s.84.

³⁵ Tamtéž s.86.

pravopisu: deník se psal (a píše) zpravidla zběžně a jeho pravopisné stránce nebývá věnována pozornost.“³⁶

3.4. Pisatel, čtenář, adresát

Soukromí a důvěrnost jsou pojmy, jichž spojení s osobním deníkem úzce souvisí a nezřídka bývá jedním z atributů, který deník vymezují vůči jiným literárním žánrům. Deník má nepopíratelně autokomunikační funkci. Pro mnohého pisatele se stává důvěrným přítelem, zpovědním otcem, místem spočinutí po namáhavém dni, zákoutím, jež není určeno pro cizí oči. I když opatrnosti nikdy nezbývalo, tak se i zde s cizím pohledem většinou počítalo, a to nejen v mládí, ale po celou dobu vedení deníku. Řada autorů se s případným anonymním čtenářem smířilo. Výše jsem, jako jednu z možných definic deníku, uvedl, že deník je složen z dopisů bez konkrétně jmenovaného adresáta. Tato definice není tak úplně přesná: někdy byl tímto adresátem deník sám: je osločován, tázán, vyvoláván. Jindy se stává adresátem fiktivní „ty“, jindy zcela konkrétní osoba. Pisatelé často v denících svá jednání vysvětlují, odůvodňují rozhodnutí, jako by se snažili na případného čtenáře udělat co nejlepší dojem. Tento fenomén je dobře pozorovatelný v denících zamilovaných, kteří se v zápiscích obrací ke svým láskám. Takové záznamy jsou psány bez ostychu a velice otevřeně.

Pisatel procházel po celé období, po které vedl deník, osobním vývojem a lidsky vyžíval. Opouštěl původní mínění a stanoviska, a lze sledovat, jak kdysi vroucně milované osoby scházely z mysli a mrtvé rodiče hodnotí dospělý jedinec méně tvrdě nežli adolescent. Našli se pisatelé, kteří se svou paměť snažili zpětně korigovat. Snahu anulovat či změnit některé zápisky dokládají škrty či začerňování celých pasáží.

Lenderová na jiném místě své knihy definuje deník jako: „...*transkripce časové posloupnosti vlastního života. Jeho hlavním znakem, jimž se liší od ostatních ego-dokumentů, je jeho periodicitu: autor píše pravidelně, den po dni, jindy týden po týdnu, měsíc po měsíci.*“³⁷ Vždy se jedná o časovou posloupnost prožitého, vnímaného, myšleného a cítěného. Dva z definujících rysů vycházejí z časovosti: deník se rozprostírá přes delší časové období a je psán ze dne na den. Ovšem zdaleka ne všechny deníky zobrazují celou autorovu cestu životem: „*Naopak, 'celoživotních' pisatelů je menšina...*“³⁸

S četností záznamů souvisí bezmála pravidlo, že autoři se soustavných, povětšinou každodenních zápisků drželi při vzniku deníků a pak pisatelé deníků cestovních. Pro spontánně

³⁶ Tamtéž s.87.

³⁷ LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se knížko má...“, s.89.

³⁸ Tamtéž s.90.

z vlastní vůle založené deníky je typické prvotní nadšení. Poznámky se však časem stávaly stručnější a jedině mimořádná příhoda vrátila deníku jeho dřívější výmluvnost.

Ukončení deníkových zápisků nebývá ve většině případů nijak vysvětlováno. Závěrečný zápis je napsán jakoby neúmyslně. Samotné úmrtí autora nebývá tou hlavní příčinou posledního zápisku.

Deník je psán v *ich formě*. Ono „já“ je reflexí, sebeuvědoměním originální, skutečně žijící osoby. Vyjádřeno v intencích Heideggerova Bytí a času: člověka jakožto pobytu³⁹, který svému bytí ve světě rozumí. Přirozeně se toto „já“ střídá s „my“ dle situace v návaznosti na skupinu osob, v níž pisatel pobýval, na čase v němž se zaznamenaná příhoda či děj odehrál. Z hlediska stylu se v denících objevují všemožné jazykové projevy: zhuštěné až neobratné, naivní, hutné, poetické, kultivované, místy slavnostní, taktéž beletristické nejednou uplatňované k osvěžení přímé řeči. Heslovitost a povaha deníkových zápisků se občas ocitá v kontrastu s autorovou korespondencí, kdy je patrné, že při psaní dopisu slohovou stránku mnohem více zohledňoval.

Jestliže se zachovaly deníky z několika fází života pisatele, pak bývají zřídka stylisticky jednotné. Počáteční etapa života zahrnuje popisy, vyprávění, ba i reflexe, deníky z konečného období života nabývají povahy telegrafických záznamů. Tuto stylistickou nejednotnost lze pozorovat i v souboru nalezených deníků.

Někteří autoři ke psaní deníků přistupovali s velkou pečlivostí. Takoví spisovatelé se vyznačovali schopností dramatického i poetického vyprávění. Zejména vášniví čtenáři usilovně hledali slova, která by je povznesla nad nezáživnou šed' každodennosti. Pro slovní obraty se pečlivě rozhodovali, text dělili do smysluplných celků a nechávali si záležet, aby jejich výpovědi byly pokud možno živé a čtivé. „*V takovém případě se deník stává místem tvořivé aktivity: všední události, anekdotické příběhy, fragmenty prožitého jsou vyjadřovány nevšedními jazykovými prostředky.*“⁴⁰

Přináležitost ke společenské vrstvě nepatřila mezi určující pohnutky k vedení deníků. Neměla vliv ani na šíři námětů, počet jednotlivých dílů, výřečnost, ani na literární úroveň záznamů. Ale i tak jsou deníky poznamenány poměry, v nichž přišly na svět. V první řadě volbou zachycených událostí formulují, občas jen jakoby náznakem, příslušnost k sociálnímu prostředí, k národu, ke společenské vrstvě. Ty deníky, které velice zevrubně registrují vše, od událostí celoevropského významu až po drobné klevety, jsou pramenem k poznání názorů a i životního stylu dané

³⁹ „Pobyt je jsoucno, o kterém nelze říci, že se mezi jiným jsoucnem jen vyskytuje. Toto jsoucno se onticky vyznačuje spíše tím, že mu v jeho bytí o toto bytí samo jde.“ HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*, z něm. orig. přeložili I. Chvatík, P. Kouba, M. Petříček a J. Němec, OIKOYMENH, Praha: 1996, s. 27.

⁴⁰ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se, knížko má...*“ s.98.

společnosti. V souboru dokumentů, které zkoumala např. Milena Lenderová, je zřejmé, že: „*pisatelky si byly vědomy příslušnosti k vlastní sociální skupině, k vlastnímu národu.*“⁴¹

Deník se stal svému pisateli průvodcem časem. A to jak časem dějinným, objektivně existujícím a měřitelným, tak i časem, který náleží pouze člověku jako bytosti s počítajícím duchem⁴², časem osobním, subjektivním, individuálním, časem žitým, tj. dětstvím a dospíváním, manželstvím, otcovstvím a stářím: „*Pokud deník už existoval, pak ho nový status pisatelky poznamenal: ne vždy v realitě zakotvené zápisky nabývají s mateřstvím na konkrétnosti, detailnosti. Naléhavost každodennosti potlačuje abstraktní úvahy i informace o četbě. Deníky matek sledují vývoj dítěte, jsou v nich úvahy, týkající se povahových rysů potomka, jeho pokroků i „zlobení“.* Matky zaznamenaly změnu malého dítěte ve školáka, úzkosti z onemocnění dítěte, informace o jeho oblečení, stravě i volném čase. Informační hodnota mateřských deníků je mimořádná: vedle cenných informací o stále málo známé minulosti dětského světa přispívají rovněž k rekonstrukci citových vazeb v rodině, mezi dětmi a rodiči, i mezi vnoučaty a prarodiči.“

43

4. DENÍK JAKO HISTORICKÝ PRAMEN

4.1. Svět každodennosti

Deník zobrazuje lidské nitro, jeho duševní svět v rozsáhlých sociálních, kulturních, politických (místy i hospodářských) spojitostech a v toku času. Podává osobní názor na objektivně existující události, o nichž nás zpravují prameny úřední provenience, i na události každodenního života autora, které uznal hodna zaznamenání. Deníkové zápisky aktualizují jak svět každodennosti, jako je domácnost, děti, rodina, víra, tak slavnostní a příležitostní chvíle, k nimž náleží plesy, oslavy a svátky. Reflektují potřebu individua žít ve společnosti i touhu po cestování, zachycují vykročení za meze všedního dne, které limitují jeho hranice a poukazují na soudržné meze „vnitřního“ prostoru.

Pisatelé se s veřejnou událostí identifikovali natolik, nakolik byla závažná pro jejich sociální prostředí. Deník tak začleňuje zprávy z osobního života autora do sítě relací a spojitostí velkých dějin a současně uvádí zachycenou skutečnost do širšího kontextu: „*Je pramenem k privátnímu a každodennímu životu, k událostem, které z něj vybočovaly, k religiozitě, k dějinám těla v dané epoše i k dobovému genderovému konstrukt.*“⁴⁴

---

⁴¹ Tamtéž s.128.

⁴² AUGUSTINUS, Aurelius. *Vyznání*, přeložil Mikuláš Levý, Kalich,1999. s.411

⁴³ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se, knížko má...*“ s.144.

⁴⁴ Tamtéž s. 164.

4.2. Rodinné prostředí

V deníku se nachází údaje o nejbližším příbuzenstvu pisatele, a to jak o vlastní rodině, tak tak o té, již založil – občas i o rodině sourozenců. Poznámky podávají informace o pisatelově vztahu k rodičům. Láska a úcta k rodičům zde není pouze fikcí předválečných dětských výchovně zaměřených knih⁴⁵ nebo vesnického románu⁴⁶, ale skutečně patřila do křesťanského mravního kodexu, byla povinností. Z prostého faktu, že rodinným vztahům bývá v denících věnován značný prostor, můžeme usuzovat, že nezůstávalo pouze u litery Desatera Božích přikázání či školního katechismu, ale že i v reálném životě měly silný emoční náboj. Ani v tomto případě však nesmíme zapomínat na pravidlo o subjektivitě výpovědi.

Z deníků je zřejmé, že sourozenecké konstelace podobně jako vztahy ve společnosti hierarchizovalo pohlaví: bratři mívali přednost před sestrami, starší sourozenci před mladšími. To se nejvíce projevovalo v případě, když rodiče převáděli majetek na děti ještě za svého života, nejpozději však po jejich smrti během uplatňování nároků na dědictví.

V měšťanském prostředí se vstup do manželství chápal jako doklad ekonomické a sociální zralosti muže a potvrzení kvalit ženy. Deníky se tomuto navýsost citovému a intimnímu tématu nevyhýbají. Lenderová uvádí, že: „*Období námluv probíhalo ve znamení nevinných něžností... Předmanželská láska zůstávala nejspíše jen platonická, jen ojediněle deník naznačuje, že poměr přesáhl hranice soudobou společností tolerované erotiky.*“⁴⁷ Nejednalo se však v případě nestandardních poznámek spíše o projekci milostných přání a představ? Nestávají se doposud seriózní deníkové záznamy pozvolna fikcí, kdy je pro pisatele jak realita, tak fabulace stejně významná? To se zřejmě již nikdy nedozvíme. Jak ale v takovém případě podrobit pramen kritice?

Přípravné období svatby skýtalo možnost zaujmout kritický postoj k sňatkům vrstevníků a konfrontovat je s vlastním očekáváním. O tom, že manželstvím začíná nová, v mnohých ohledech složitější a závažnější životní etapa, pochyboval málokdo: „*Řada autorek deníku čelila po provdání materiálním těžkostem. Deníky – s výjimkou těch, které se změnilly v soukromé účty a dávají tak nahlédnout do materiálního základu fungování rodiny, podobné informace neposkytují.*“⁴⁸ Životní partner se stává součástí deníku. Jeho jméno vystupuje na stránkách deníku opakovaně, ať ve spojitosti s během domácnosti, s návštěvou společnosti, se zdravotním stavem nebo s líčením nedorozumění. Životní druh či družka je partnerem společenských událostí i klidných domácích večerů. V některých déle vedených denících je znát zřetelná změna povahy vztahu k partnerovi. Lenderová v této souvislosti zmiňuje deníky Sofie Podlipské, v nichž je

⁴⁵ HÁJ, Felix, *Školák Kája Mařík*, 1943, Brno.

⁴⁶ BAAR, Jindřich, Šimon. *Jan Cimbura*, 1968, Praha

⁴⁷ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se, knížko má...*“ s.168

⁴⁸ Tamtéž s.171.

zachycen kvalitativní posun vztahu: „...od muže, k němuž autorka s úctou a obdivem vzhlíží, který ji provádí zákoutími literatury a filosofie, k partnerovi, jemuž vytváří nezbytné zázemí.“⁴⁹

Pisatelé deníků, ať jimi byli ženatý muž či vdaná matka, za sebou obvykle mívali náročný den. Buď jejich zaměstnání bylo fyzicky namáhavé, nebo mělo charakter intelektuální činnosti. Na sklonku dne při pravidelném „úklidu v duši“ měli možnost zrekapitulovat povinnosti, které v průběhu dne vykonávali. Nezbyvalo než zaregistrovat jejich splnění, a tím dosvědčit vlastní prospěšnost, význam, a potvrdit smysluplnost svého konání a své existence.

4.3. Náboženství a víra

Ještě v době barokní zakládala stabilitu státu osoba vladaře, který byl spíš osobností než institucí. Evangelický kníže nebo katolický monarcha byli právními dědici privilegií, země i poddaných. Panovníkova víra určovala vyznání jeho poddaných v intencích maximy *“Cuius regio, eius religio”*: „V předrevoluční době byl stát konfesní: hlásil se jen k jednomu náboženství, stejně jako jednotliví lidé.“⁵⁰ Následkem sekularizace 19. století přestává náboženství společnost sjednocovat. Přestává být tím, co bylo do francouzské revoluce, tj. symbolickým tmelem společnosti. Nacionalismus pozvolna nahrazuje symbolické fungování náboženství, a to i v dimenzích praktického sociálního života každého jedince: občanské sňatky, necírkevní pohřby, občanské matriky. Náboženství bylo postupně vykázáno z veřejného prostoru do prostoru soukromého. Veřejný prostor měl nadále spravovat pouze stát. To mělo za následek, že vznešené vnější projevy víry (svátek Božího Těla, mariánské poutě, křížové cesty, pašijové hry) se pozvolna z veřejného života vytrácely.

Z deníkových zápisků je patrné, že i přes výše uvedené projevy sekularizace představuje religiozita v životě autorů významnou úlohu. Kontaktu dětí s knězem se přikládala důležitost už při výchově dětí. Duchovní mnohdy do rodiny docházel jako učitel, rádce i zpovědník: „Z dochovaných deníků vdанých žen nedokážeme usoudit, do jaké míry ovlivňoval zpovědník jejich život, zda se skutečně stal jejich důvěrníkem, před kterým neměly žádné tajemství, nebo jestli a jak 'kontroloval' jejich rodinu.“⁵¹

Deníky dokládají, že účast na nedělní bohoslužbě zůstávala dlouho povinností doma i na cestách. Zápisky zmiňují pravidelné modlitby jak na počátku, tak na konci dne a před jídlem.

Napomáhala víra doopravdy pisatelům deníků vytvářet systém hodnot a formulovat mravní postoje? Do jaké míry byla opravdová? Jak byla hluboká a jakou kvalitu vnášela náboženská

⁴⁹ Tamtéž s.171.

⁵⁰ RÉMOND, René. *Náboženství a společnost v Evropě*, Praha: Lidové noviny, 2003, s.39

⁵¹ LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se knížko má...“ s.176.

praxe do jejich každodennosti? Na tyto otázky dle Lenderové: „*Ani průzkum ryze osobních pramenů, jakým deníky nesporně jsou, ... nemůže dát vyčerpávající odpověď.*“⁵²

4.4. Tělo a gender

Pojetí lidského těla je ovlivněno historickým obdobím, příslušnosti k sociální vrstvě, věkem dotyčné osoby a v neposlední řadě výchovou. Stává se aktuálním ve spojitosti se změnou zdravotního stavu, například s příchodem nemocí a bolestí, přechodem do vyšší věkové kategorie, zejména se změnami v dospívání a stáří, nebo rizikovou situací při sportu, během porodu atd. Deníky tvoří pramen, v němž je tento aspekt prezentován z pozice „nositel“ vlastního fyzického těla. Poodkrývají kvalitu a zaměřenost vnímání, jehož pomocí autor vnější i vnitřní informace o svém těle zpracovával. Deníky zachycují způsoby, jakým bylo tělo přijímáno a jakým způsobem byly interpretovány jeho projevy.

Ačkoli se obecně předpokládalo, že pohlaví dominují v oblastech sobě vlastních, ukázalo se, že tato šablona neodpovídá skutečnosti a že představovaný model je značně nevyvážený. Rodina je sice obecně pokládána za sféru ženy, na základě zažitě koncepce ji však vede muž coby její hlava. Žena nadto zůstává diskriminována v profesních skupinách, profesních sdruženích, odborném vzdělávání a v politice. Na veřejnosti zastupuje rodinu muž. Osvícenský pojem občana se až do uznání volebního práva žen, které bylo v ČSR přiznáno ženám roku 1918, vztahuje jen na muže: „*Pouze manžel disponoval rodičovskou autoritou, žena neměla na dítě, které porodila, žádné právo.*“⁵³

4.5. Vybočení z každodennosti

Běh obyčejných všedních dnů byl mile zpestřován svátky. Pisatelé je neopomenuli ve svých denících zmínit. Největšího významu však stále dosahovaly svátky spojené s liturgickým rokem církve.

Období mezi Popeleční středou a Velkým pátkem patřilo Postní době, a tedy postu, zpovědím, rozjímání a pašijovým hrám jakožto přípravě na zmrtvýchvstání Krista a přípravě na svaté přijímání po čas velikonočního Tridua. Advent sloužil jako čas ztišení a očekávání narození Spasitele. Půlnoční mše, koledy, rozdávání dárků, to vše neodmyslitelně patřilo k životu autorů deníků, stejně jako další lidové zvyky a tradice. Vánoční strom se ve šlechtických rodinách strojil už před rokem 1848, tento zvyk pozvolna pronikal do měšťanského prostředí. V tomto čase bylo také vhodné navštívit hroby blízkých. Přelom roku uplynul v rozjímání a společenských

---

⁵² Tamtéž s. 177.

⁵³ Tamtéž s. 250.

kontaktech, lidé se navštěvovali s osobními gratulacemi. Další možností k ojedinělým návštěvám zbývaly až do 20. století pouze poutě a posvícení.

Od konce 18. století a v průběhu století, jež následovalo, se v aristokratické vrstvě společnosti vesměs stabilizoval úzus slavit jmeniny a narozeniny. Pisatelé zaznamenali jak výročí a jmeniny vlastní, tak ostatních členů rodiny. K slavnostní náladě patřily hostina, tanec a zpěv.

Deníky přinášejí informace o slavnostech spojených s přechodovými rituály, ale s vylíčením vlastní svatby se v denících setkáme jen ojediněle: „*Vzácněji jsou zachyceny křtiny. Žádná z pisatelek je nezaznamenala u vlastních potomků.*“⁵⁴

Závažnou událostí zachycenou v deníkových zápiscích byla smrt: „*Úmrtí a pohřeb Františka Palackého zapsala ...Libuše Riegerová podrobně. Zachytila a komentovala všechny fáze tohoto přechodového rituálu, osobní a rodinné tragédie.*“⁵⁵ Poslední rozloučení s význačným jedincem, urozeným panovníkem, vládním činitelem, významným umělcem, budilo vždy zájem. Ovšem ani pohřeb sebebezvýznamnější osoby nebyl výhradně privátní záležitostí, vždy se jednalo o událost, týkající se širšího společenství. Deníky dokládají, do jaké míry chápali lidé smrt jako integrální součást života, jak v jejich myšlení zůstávalo barokní pojetí „dobré smrti“. Lidé umírali doma.

Zima byla obdobím plesů. Plesová sezóna končila v únoru masopustem. Mnoho deníkových stránek bývá zaplněno informacemi kulturního charakteru. Vedle koncertů hrálo rozhodující roli divadlo, představení činoherní i operní, v menší míře operetní. Pozornost přitahovalo i divadlo amatérské.

4.6. Sociabilita a sebereflexe

Vzájemná setkávání, vyhledávání lidské blízkosti, patří bezmála k antropologickým konstantám rodu *homo sapiens sapiens*. Milena Lenderová nazývá 19. století stoletím sociability, a to jak neformální, tak formalizované.⁵⁶

Až do 21. století se jak formalizované, tak méně konvenční společenská setkání konala povětšinou odděleně podle pohlaví. Muži se scházeli v hostincích, ženské schůzky se konaly v bytech, později v cukrárnách, a od 20. století se ženy mohly setkávat také v kavárnách. Vedle patriarchální hospodské kultury ve městech vyrostlo matriarchální prostřední salonů, ve kterých se za doprovodu kulinářských požitků rokovalo o národu, literatuře, hudbě a politice. Lenderová lituje, že dochované deníky jsou na zprávy o salonech skoupé.

Ale i tak výpovědi dochovaných deníků přesahují pomezí kartografie „vnitřního prostoru“. Deník je nepochybně reflexí agilního postoje autora k životu, dokumentuje jeho činy, jeho práci vně domova, aktivity rozšiřující obzory pisatelova světa.

---

⁵⁴ Tamtéž s. 206.

⁵⁵ Tamtéž s. 206.

⁵⁶ Tamtéž s. 210.

„Já“ autora píšícího deník je dvojitý: jedno píše, druhé pozoruje a opravuje. První já vybírá pojmy, druhé akcentuje individuální zorný úhel při selekci skutečnosti, které budou zachyceny. Nezaznamenává běžnými výrazy to, co by mohlo pisatele kompromitovat, anebo k tomuto účelu používá různě řešené kódy a šifry.

Pisatel v denících konstruuje své vidění světa, přičemž dokresluje obraz sebe sama. Ve velké míře platí, že během psaní dbá na to, aby nevznikl dojem, že je se svým já spokojen. Deník má být svědectvím o jeho mravní výši a od spokojenosti je jen krok k duchovnímu úpadku. Naopak nechť je vidět, jak je autor na sebe přísný. Možná i z tohoto důvodu jsou vlastní úspěchy popisovány s jistou ostýchavostí: *“Pro deník platí v plné míře to, co pro prameny vůbec: autor nepodává zprávu o událostech. V případě deníků vytváří konstrukci svého ‘já’“.*⁵⁷

4.7. Kritika deníků jako pramene k poznání historie

Vyplývá snad z výše uvedeného, že jsou deníky neupřímné? *„Jistě ano – ale kterému z pramenů, nejen osobních, můžeme zcela uvěřit?“*⁵⁸ Deník jako autobiografický text *par excellence* je onou nadějnou *via regia*, vedoucí k subjektu: *„Otázky, které vyvolává, jsou četné: ...o kom nebo o čem se píše, když se píše o sobě? Bylo funkcí deníku zachovat v paměti události důležité pro pisatelku, podle jakého klíče je volila? Jaká slova vybírala? Byla dostatečně výstižná? I tady musíme, podobně jako u hledání vztahu mezi historií a pamětí, brát v úvahu vědomý a nevědomý výběr, interpretaci a zkrácení.“*⁵⁹ Proto je nezbytné konfrontovat deník s jiným typem pramene.

Domnívám se, že vzhledem k tomu, co bylo o deníku výše řečeno, není možné deníku věřit každé slovo. Deník je historickým pramenem jako každý jiný, a proto je nutné k němu přistupovat kriticky. Představa a způsob prezentace získané na bázi deníkových záznamů nejsou reálným otiskem žité skutečnosti. Deník se zpočátku podobá spíše jemně načrtnuté skici, které v průběhu let pisatel vytáhne pevné obrysy, a paletou verbálního projevu dotvoří jeho obsah. Marie Lenderová uzavírá: *„Deník je literární cvičení, svým způsobem exhibice. Je psán i proto, aby se zakryl neúspěch, zmírnilo trápení, akcentovala radost; snaha registrovat může být až druhotná.“*⁶⁰

⁵⁷ Tamtéž s. 259.

⁵⁸ Tamtéž s. 256.

⁵⁹ BURKE, Petr. *Variety kulturních dějin*, Brno, 2006, s.50-51.

⁶⁰ LENDEROVÁ, Milena. *„A ptáš se, knížko má...“* s. 259.

5. METODY VÝZKUMU

Tato bakalářská práce se pokusí v sobě zahrnout rozličné pojetí dějin. Deníkové zápisky postihují nejen život pisatele, ale i události z dějin regionálních a národních. Rovněž poskytují poznatky ze života dalších jedinců.

Ke všem dějinným členěním přistupuji prostřednictvím jediného klíče. Vycházím-li ze zpráv a útržků zpráv, které jsou o minulosti v deníku zaznamenány, znamená to, že získávám informace zprostředkovaně. Směrodatné a nosné pro tuto práci bylo v první řadě studium relevantních dílů deníku a pramenů institucionálního původu z písemné pozůstalosti autora deníků, které se dotýkaly zkoumaného tématu, a jejichž prostřednictvím jsem hledal odpovědi na výzkumné otázky, které jsou představeny výše.

Používal jsem tedy tzv. přímou metodu, kterou historik Miroslav Hroch považuje za běžný a převažující postup všude tam, kde jde o prostý popis skutečnosti.⁶¹ Třebaže se jedná o metodu běžně užívanou, její zdárná aplikace závisí na spolehlivosti zkoumaného pramenného zdroje. Pro ucelený obraz skutečnosti tak bylo třeba kriticky zhodnotit pramenný materiál, a to s ohledem na jeho autentičnost i kompetenční způsobilost.

Jelikož padesát deníků, tvořících část písemné pozůstalosti, zůstává prozatím ve vlastnictví rodiny Mrňávkovy, mohl jsem vlastní výzkum provádět ve své pracovně v Hejnicích - Ferdinandově. Jak už jsem uvedl výše, většinu zde uloženého materiálu tvoří prameny písemné povahy⁶², které zahrnují⁶³:

- a) rukopisy původce pozůstalosti: deníky, koncepty
- b) korespondenci jak rodinnou, tak osobní, s jednotlivci i s institucemi
- c) osobní doklady
- d) ilustrační materiál
- e) dokumenty rodinných příslušníků

V pozůstalosti se nachází i prameny nepsané, tzv. fotomechanické reprodukce (dokumentační), a medaile udělená zaměstnavatelem.

S ohledem na množství a povahu zkoumaného materiálu bylo při práci užito přímé metody i obecně vědních metod, jakými jsou metody indukce a dedukce: „*Indukce je metodou empirického studia jevů, která postupně přechází od jednotlivých faktů k obecnějším údajům o společenské skutečnosti.*“⁶⁴ Přes zjevnou odlišnost obou metod, kdy dedukce je závislá na pravdivosti premis,

---

⁶¹ HROCH, Miroslav. aj.: *Úvod do studia dějepisu*. Praha 1985, s. 204.

⁶² Prameny písemné povahy se rozlišují dle původu na primární a sekundární a dle jejich společenské působnosti, a to s přihlédnutím k původci a příjemci písemnosti. (srov. HROCH, Miroslav. aj.: *Úvod do studia dějepisu*. s. 142.)

⁶³ Dělení dle: PETRÁŇ, Josef. aj. *Úvod do studia dějepisu*, Praha, 1983, s.114

⁶⁴ HROCH, Miroslav. aj.: *Úvod do studia dějepisu*, s. 201.

ze kterých vychází, připomíná Miroslav Hroch tuto skutečnost: „*Indukce jde vždy ruku v ruce s dedukcí...v procesu poznání historického nevystupují indukce ani dedukce nikdy izolovaně.*“⁶⁵

Další metodou, jejíž užití povaha práce vyžadovala, byla metoda nepřímá. Využil jsem ji v okamžiku, kdy se přímá metoda ukazovala jako nedostačující, a to v případě, kdy bylo třeba sestavit životopis pisatele deníku. Zde mi byla velmi nápomocná metoda orální historie, s jejíž pomocí jsem se dopátral k jedinečným informacím. Tedy k takovému prameni, který přímo odpověděl na otázky, které mě zajímaly. Přednost nepřímé metody tkví v tom, že je spjata nejen s pramenným, ale rovněž s mimopramenným poznáním.

Vzhledem k tomu, že tato práce má být pouhým preludiem k případným důkladnějším pracím pozdějším, zaměřil jsem se především na vylíčení životních osudů autora deníků a na způsob, jakým reflektoval výše zmíněné události velkých dějin. Činil jsem tak za pomoci diachronního přístupu v kombinaci s progresivní metodou. „*O progresivní metodě tedy hovoříme tam, kde historik sleduje a zachycuje minulé události tak, jak po sobě následovaly od doby starší k době novější.*“⁶⁶

6. CURRICULUM VITAE

„*Jak se učí v historických „úvodech“ a proseminářích, každý historik, než se „vrhne“ do pramenného výzkumu, měl by získat alespoň základní orientace v „životopisu“ původce pramene. Nejinak je tomu u deníků ...*“⁶⁷

6.1. Holice, čas dětství a studií

Autor deníku Jaroslav Mrňávek se narodil 28. února roku 1912 jako nejstarší ze tří dětí truhláře Václava Mrňávka a jeho ženy Anežky Mrňávkové, rozené Brandové, ve východočeském městečku Holice v Čechách, bytem Pardubická 158, které náleží do pardubického okresu. Po čase přibyl do rodiny roku 1913 syn František a roku 1919 dcera Ludmila.

Rodina kromě truhlářské dílny vlastnila malé hospodářství a snažila se být, co se týkalo potravin, soběstačná. Všechny děti byly od útlého věku v rodinném hospodářství zaměstnávány. Oba dva synové, Jaroslav i František, se vyučili truhlářskému řemeslu. Jaroslav Mrňávek absolvoval v letech 1918 až 1926 Obecnou a občanskou chlapeckou školu v Holicích.⁶⁸ Z dochované klasifikace je možno vyčíst, že Jaroslav Mrňávek byl žákem lehce nadprůměrným. Další vzdělávání následovalo od roku 1926 až do roku 1928 na Všeobecné živnostenské škole

---

⁶⁵ Tamtéž, str. 201.

⁶⁶ HROCH, Miroslav. aj.: *Úvod do studia dějepisu*, str. 209.

⁶⁷ MŮCKE, Pavel, *...deník je lovcem okamžiků... a neb malá impresie nad deníky druhého zahraničního odboje*, In LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence*, s 66.

⁶⁸ Dle Propouštěcího vysvědčení ze školy z 26. června roku 1926.

pokračovací⁶⁹, kterou opustil s výborným prospěchem. Mezitím se u svého otce učil truhlářskému řemeslu⁷⁰. Svou řemeslnou dovednost stvrdil roku 1929 tovaryšskou zkouškou⁷¹ a Společenstvem různých živností v Holicích mu byl vystaven List tovaryšský⁷². Následující zkušební rok pracoval v zavedeném truhlářství svého otce Václava Mrňávka⁷³. Po tomto zkušebním období si doplnil vzdělání ve svém oboru jednoročním studiem v Mistrovské škole truhlářské při Státní odborné škole pro zpracování dřeva v Chrudimi⁷⁴. Až teprve vysvědčení z této školy, které obdržel roku 1931, opravňovalo svého držitele: „až se prokáže jednoročním zaměstnáním jako pomocník (tovaryš) nebo jako tovární dělník, k nastoupení a samostatnému provozování živnosti truhlářské.“⁷⁵

6.2. Praha a život autora v době protektorátu Čechy a Morava

Až do tohoto místa byla cesta životem truhláře Jaroslava Mrňávka dobře vyznačena dokumenty úřední povahy. Ty však od tohoto okamžiku na delší období jeho života chybějí a objevují se až s nástupem na nucené práce do Německa - viz níže. Proto jsem ke zmapování těchto, ale i dalších let dědova života použil materiál, který mi přinesly rozhovory s jeho nejstaršími dětmi, a sice s nejstarším synem a mým otcem, Jaroslavem Mrňávkem, narozeným 2. února roku 1946 v Praze⁷⁶, a Boženou Davois, rozenou Mrňávkovou, která se narodila v Praze 8. března 1945.⁷⁷ Rozhovory jsem nahrával na audiozáznamník.

Během přepisování rozhovorů jsem shledal, že každému z narátorů jako by se lépe vybavoval jiný úsek otcova života. Abych zachoval kontinuitu vyprávění životního příběhu, výpovědi narátorů jsem místy vzájemně prokládal a obapolně doplňoval. (Přičemž zkratka T, znamená tazatel, JM značí Jaroslav Mrňávek (mladší) a BD – Božena Davois.)

6.2.1 Rozhovor s narátory: Jaroslavem Mrňávkem (mladším) a Boženou Davois

T: Rodinná tradice říká, že se autor deníků po dokončení příprav na povolání odstěhoval do Prahy. Jak rozumíš důvodu rozhodnutí svého otce a mého děda ?

JM: Tatínek se strejdu Holickým⁷⁸ a jejich tatínek, to byli tři truhláři, kteří by se na tak malém městě neuživili, tak jeden musel odtamtud vypadnout. A velice dobrovolně a rychle

⁶⁹ Vysvědčení na odchodnou z 30. dubna roku 1928

⁷⁰ Vysvědčení výučné z 15. srpna 1929

⁷¹ Vysvědčení o tovaryšské zkoušce z 12. září 1929

⁷² List tovaryšský z 12. září 1929

⁷³ Vysvědčení pracovní z 30. srpna 1930

⁷⁴ Vysvědčení na odchodnou z 27. června 1931

⁷⁵ Vysvědčení na odchodnou z 27. června 1931

⁷⁶ Rozhovor s Jaroslavem Mrňávkem, se uskutečnil dne 6 března 2011 v místě jeho bydliště ve Ferdinandově čp. 73.

⁷⁷ Rozhovor s Boženou Davois byl uskutečněn v moji pracovně na Ferdinandově 23.2. 2011 v domě čp. 245

⁷⁸ Bratr autora deníků František Mrňávek narozen roku 1913

odtamtud vypadnul náš tatínek, protože nerad pracoval v hospodářství. Odešel do Prahy, kde dělal v nábytkářských firmách.

T: Nevzpomeneš si na jméno nějaké firmy?

JM: U firmy Hlaváček, kde vyráběli kancelářský nábytek, a u firmy Josef Loub, strojní truhlářství a výroba a sklad nábytku v Praze Vršovicích.

T: Byl děda na vojně?

JM: Ano, na vojně byl v Hradci Králové u protivzdušné obrany, konkrétně u světlometů. Dotáhl to až na hodnost desátníka. A jezdil domů každý den odpoledne po denním zaměstnání a zase ráno jezdil na vojnu jako do práce.

T: Byl mobilizovaný?⁷⁹

JM: Byl mobilizovaný a jeli někam na Plzeňsko, někam tam na tu stranu.

T: Co o čase mobilizace vyprávěl, jak na to vzpomínal?

JM: Já jsem se ho třeba ptal, proč se u nás neválčilo a proč naše armáda hrdinsky nebojovala proti Němcům? Ale tatínek říkal, že to jediné nejmoudřejší, co mohli v Mnichově udělat, bylo, že se na to válčení vykašlali, protože to by nám Němci tak nařezali, až bychom se z toho po... Takže byl rád, že proběhla demobilizace a že mohl jít domů se zdravou kůží. Takový byl názor našeho tatínka.

Autor deníků pracoval za druhé světové války v Německu. Jeho pracovní nasazení dokládá Pracovní knížka⁸⁰ vystavená Pracovním úřadem 5.října roku 1939 v Kielu⁸¹. Zde pracoval dle záznamu do března roku 1940 ve firmě Karl Meyer Železobeton a inženýrské stavby Kiel⁸².

T: Proč šel děda pracovat do Německa?

JM: „Za války, když tady nebyla truhlářská práce, tak šel tatínek dobrovolně do Německa, nevím, jestli na nábor, nebo jak, prostě tam šel do Kielu a tam dělal s tesaři střechy na nových domech. On nekouřil, tak si tam za příděly cigaret, které prodával kuřákům, koupil kolo a na tom kole tam jezdil na výlety po okolí a za prací. A potom, když to tam začalo být ošklivé s nálety, tak zase odtamtud utekl a na tom kole přijel domů. Neměl ho jak jinak dostat domů, tak na něj sedl a přijel do Holic. To mi říkal. To muselo být někdy v roce 1942 nebo 1943. Ale žádné jiné detaily o tom, jak to v Německu chodilo, to nevyprávěl. Tatínek se vrátil domů, a myslím, že do konce války to překlepal v Holicích. Tam se potkal s naší maminkou. A asi spolu začali chodit v té době. To muselo být v roce 1943.

---

⁷⁹ Mobilizace byla vyhlášena 23. září 1938 ve 22 hodin

⁸⁰ Arbeitsbuch Nr90/126350

⁸¹ Arbeitsamt Kiel

⁸² Karl Meyer Dipl.Ing. Eisenbeton u.Tiefbau Kiel

Sdělení narátora se však v tomto bodě rozchází s blíže nespecifikovaným Dotazníkem z roku 1954⁸³, kde jsou pro období protektorátu a rok 1946 uvedeni jako zaměstnavatelé Jaroslava Mrňávka tyto pražské firmy: ČSD, Praha Wilsonovo nádraží 1939; Jirásko, Praha Libeň 1940 - 1944; Nalos & Mansfeld, Praha Libeň v roce 1945; Špatný Václav, Praha Holešovice 1946.

T: Vyprávěl děda něco o okupaci nebo obecně o situaci v Praze za války? Zmiňoval, jak se chovali Němci k Čechům? Obával se gestapa, německých vojáků a kontrol, šťár?

JM: Ne, tatínek nebyl z těch hrdinů, kteří by něco proti Němcům dělali. O tom nikdy nic nevyprávěl. Akorát vyprávěl o tom, jak bylo pár dní před koncem války povstání. Já jsem se ho ptal, jestli se koukali, jak se honí Němci s lidmi po ulicích a střílejí po sobě? Říkal, že se nekoukali, že byli s maminkou zalezlí. Sem tam jim prý kulička vlétla oknem do bytu a zaryla se do stropu, okno se rozlétlo, takže tam někde čumět z okna, to taky mohlo jít o kejhák. Nevinně jsi přišel o život, aniž bys do toho nějak zasahoval. Tatínek nebyl hrdina, který by se zúčastnil bojů ve městě na barikádách.

T: Slyšel jsem, že děda míval takový názor, že Pražské povstání zinscenovali lidé kolem Pražského rozhlasu, aby vykážali aktivitu, a tím si po válce zasloužili dobré pracovní posty. Německá armáda, dle dědova názoru, utíkala před ruským vojskem do zajetí americké armády a chtěla jen Prahou projít. Stavět jí do cesty barikády byl prý nesmysl.

JM: Ano, to říkal tatínek, to byl jeho názor. Ale ten názor měli i jiní. I když ve škole jsme se učili něco jiného.

Pisatel deníku si bere v Praze v červnu roku 1944 za manželku Boženu Řičánkovou, narozenou 5. července roku 1915 ve Slavkově, okrese Vyškov. Božena Řičánková byla v době jejich seznámení členkou jistého špitálního řádu, který ji zaměstnával jako ošetřovatelku nemocných.⁸⁴ V Pracovní knížce⁸⁵ vydané v době protektorátu jsem v kolonce Dosavadní zaměstnání našel poznámku: 1934 – 15. 7. 1943. Řádová ošetřovatelka, dětská ošetřovatelka.⁸⁶

Tyto informace opět doplňuje vyprávění narátora, kterého se dále ptám na vzpomínky autora deníku.

T: Děda se oženil za války s řádovou sestrou?

JM: Babička maminku dala do řádu, který v Praze sloužil v nemocnici v Krči, ale tatínek si ji odtamtud vytáhnul, protože si ji chtěl vzít za ženu a ona ještě neměla složené sliby. Takže to ještě bylo možné. Babička maminku dala do řádu z toho důvodu, aby ji nemusela živit. Ono to asi nebyla žádná sranda živit za války čtyři děti. Ano, tatínek se za války oženil s naší maminkou. To

⁸³ Dotazník z 22. února 1954

⁸⁴ Oddací list, Trauungsschein z 13. června roku 1944

⁸⁵ Arbeitsbuch Reg.-Vdg. vom 26. Juni, Nr. 241 Slg (Vládní nařízení ze dne 26. června roku 1941, číslo 241 Sb.

⁸⁶ Ordenspflegerin, Kinderpflegerin.

muselo být někdy v roce 1944, protože 8. března 1945 se narodila Božena a 2. února roku 1946 já.

BD: Maminka šla do kláštera, protože chtěla být zdravotní sestrou, a tenkrát si babička vzala Hrona, toho dědu a on neměl rád děti, a proto její děti vlastně nemohly být doma.

T: Jaké bylo první manželství?

JM: Bylo šťastné a spokojené až do smrti.

BD: Já si myslím, že dobré. Nepamatuji si, že by se někdy hádali. Možná se hádali, abychom to neslyšeli. Možná tatínkovi vadilo, že maminka tolik přibrala, ale po tolika dětech, každé dítě ti nechá nějaká kila. Kolikrát mně připadalo, že to tatínkovi vadí, že ona přibrala. A myslím si, že ona z toho byla nešťastná. Ale jinak bych řekla, že dobrý.

T: Jaký měl děda důvod k tomu, aby se přestěhoval z Prahy do pohraničního městečka Hejnice?

JM: Vláda tehdy vyhlásila osídlování pohraničí, a zvýhodnila to tím, že zde lidé můžou přijít lacino k domu. Náš otec měl ideu mít dům se zahradou, a tam vysázený sad. Akorát nevím, proč chtěl zahradu, když nerad okolo hospodářství dělal. To tedy nechápu.

Jeho švagr strejda Čiháků⁸⁷ byl tady v Hejnicích dřív a napsal mu: „Přijed' sem, je zde plno baráků se zahradami!“. Nevím, jestli se tady byl podívat nebo ne. Zkrátka rodiče v Praze všechno prodali, naložili nábytek na náklad'ák a odvezli to všechno sem, do Hejnic.

6.3. Hejnice, nový domov v poválečných Sudetách

V roce 1946 se truhlář Jaroslav Mrňávek stěhuje i se svou rodinou do příhraničního městečka Hejnice ve frýdlantském výběžku. Dříve než uvedu další z odpovědí narátorů na otázky týkající se života autora deníku a jeho rodiny v Hejnicích, považuji za vhodné zmínit několik poznámek o geografickém prostředí, v němž se odehrával proces osídlování. Domnívám se, že pro pozdější výzkum deníků, zvláště těch, které byly napsány od roku 1946, je důležité, aby prostředí jejich vzniku bylo dobře poznáno. Dále mám za to, že bez zajímavosti není ani historie nabytí domku čp. 245 v Hejnicích autorem deníku, proto ji taktéž níže uvádím.

---

⁸⁷ Manžel sestry pisatele deníků Ludmily.

6.3.1 Základní vymezení regionu Frýdlantsko

Tato kapitola se věnuje obecné charakteristice území, jeho geomorfologickému vymezení, ve stručnosti specifickému historickému a hospodářskému vývoji a současnému správnímu zařazení v rámci kraje a okresu.

Frýdlantsko jako dílčí územní celek Libereckého kraje svým správním uspořádáním respektuje jak osobitý historický vývoj, tak i přírodní geomorfologické hranice. Jako severní výspa Čech je Frýdlantský výběžek od české kotliny oddělen dvěma horstvy, která dosahují nadmořské výšky přes tisíc metrů. Jižní hranici výběžku tvoří hradba Jizerských hor (s vrcholy Smrkem 1124 m. n. m. a Jizerou 1122 m. n. m.) strmě spadající do Frýdlantské pahorkatiny a dále na jihu, za úzkou Libereckou kotlinou, vystupuje Ještědský hřeben s vrcholem Ještědu (1010 m. n. m.). Proto nejstarší přístupové cesty do tohoto regionu vedly od západu, z Horní Lužice, ze Žitavy. K severu, za česko-polskou státní hranicí, přechází Frýdlantská pahorkatina do severoněmeckých a polských nížin. Území odvodňuje řeka Smědá, která je na polském území pravostranným přítokem Nisy.

Osídlování jizersko-horského podhůří bylo pozvolné a je doloženo archeologickými nálezy od prehistorických dob, kdy tudy procházely kmeny Keltů, Germánů i Slovanů. Už v nejstarších historických dobách bylo Frýdlantsko pod vlivem českého státu a součástí Pomezního hvozdu patřícího českým panovníkům. V té době řídké osídlení tvořily lužicko-srbské kmeny Milčanů a historicky známou správu zde po staletí vykonával významný šlechtický rod Ronovců. Ti také založili i správní centrum kraje, frýdlantský hrad.

Rostoucí moci Ronovců se obával český král Přemysl Otakar II, který jim Frýdlantsko odebral a panství prodal roku 1278 Biebersteinům. Ty roku 1558 vystřídali Rädernové, krátkodobě Valdštejn a po jeho smrti v roce 1634 Gallasové a Clam-Gallasové, kteří se udrželi na Frýdlantu do roku 1945. Hraběnka Klotilda Clam-Gallasová byla vyhnána a posléze zemřela r. 1982 v Rakousku ve Vídni. Správní členění Rakousko-uherské monarchie, a později i Československá republika, respektovaly historickou specifičnost Frýdlantska, kdy město Frýdlant v Čechách bylo sídlem samostatného politického okresu. Teprve od roku 1964 je region součástí okresu Liberec.

Příchodem Biebersteinů na Frýdlantsko dochází k postupné kolonizaci území německými přistěhovalci a jejich vysoké převaze v celém regionu. Tento stav trval až do roku 1945, kdy v důsledku 2. světové války a Postupimské dohody vítězných velmocí došlo k vysídlení německého obyvatelstva i z tohoto územního celku a dnes zde převládají obyvatelé české národnosti.

Hospodářství výběžku s nadprůměrnou hustotou obyvatelstva bylo v minulosti založeno na zpracovávání místních surovinových zdrojů, jakými byly dřevo, kámen, keramické jíly, vápenec,

zemědělské produkty a další. Teprve koncem 19. století a počátkem 20. století se začaly prudce rozvíjet podniky textilního a strojího průmyslu střední velikosti. V jejich následujícím uplatnění a významu se negativně odrazila dvě historická období, a to údobí po druhé světové válce spojené s odsunem německého obyvatelstva a druhé, způsobené politicko-hospodářskými změnami po roce 1990 a nastupující globalizací. Rychlé a opakované změny vlastnických poměrů a zahraniční konkurence způsobily likvidaci větších podniků a spolu s útlumem zemědělské výroby vedly k vysoké nezaměstnanosti v celém regionu (místně i přes 20% práceschopného obyvatelstva), a tím i k souboru jevů projevujících se v nárůstu kriminality, alkoholismu a dalších sociálně-patologických problémů v celé společnosti. S těmito problémy se region vyrovnává dodnes.

Rozvoj zemědělství je negativně ovlivněn nedořešenými majetkovými poměry ve vlastnictví pozemků i budov, nevhodnými privatizacemi a spekulativními nákupy pozemků. Nejistota nájemců půdy, průmyslové i zemědělské, nevyužívané a chátrající staré zastavěné pozemky, budovy, nevhodné pozemkové úpravy) jsou značnou zátěží pro budoucí rozvoj.⁸⁸

6.3.2. Historie nabytí domku čp. 245 v Hejnicích autorem deníku

Průběh nabytí rodinného domku s hospodářskou budovou a se zahradou o rozloze 40 arů dokumentují písemnosti institucionálního původu.

Dle úředního záznamu Místní správní komise o Ustanovení prozatímního správce domu z dubna roku 1946: „*Byl Jaroslavu Mrňávkovi přidělen dům čp. 245 v Hejnicích, patřící dosud Hermíně Scholzové, k užívání po dobu jeho pobytu v Hejnicích.*“ V dokumentu se dále uvádí: „*Správu celého domu s celým příslušenstvím převezme s okamžitou platností.*“⁸⁹

Navazující dokument, který se vztahuje k nabytí domu, byl vydán Místní správní komisí v Hejnicích v květnu téhož roku a nese jednoduchý název Protokol. V kolonce s názvem Účel protokolu stojí: „*Předání a zajištění domku se zahradou čp. 245 v Hejnicích městským strážníkem Aloisem Novotným za účelem ubytování p. Jaroslava Mrňávka po Hermíně Scholzové. Dům byl předán dne 8. 4. 1946 panu Mrňávkovi a tento prohlašuje, že věci, dle přílohy uvedené tam skutečně jsou a že tyto do svého používání přejímá.*“

V pořadí třetí dokument ze dne 14. listopadu roku 1947 se jmenuje Návrh prodeje (zároveň odhadní zápis) a provází ho tato legenda: „*Při komisním řízení konaném dne 14. listopadu 1947 podle vyhlášky Osidlovacího úřadu a Fondu národní Obnovy v Praze ze dne 3. prosince 1946, čís. 2141/46 Ú. 1. I., o movitých věcech konfiskovaných podle dekretu č.108/45 Sb., nacházejících se u fyzických a právnických osob, byl u shora jmenovaného⁹⁰ vyšetřen stav předmětů, které komise*

⁸⁸ ANDĚL, Robert. – KARPAŠ, Roman. aj.: Frýdlantsko- minulost a současnost kraje na úpatí Jizerských hor. Liberec: nakl. 555, str.9-184, 2002, ISB N 80-86424-18-2.)

⁸⁹ Dokument s názvem: Místní správní komise Hejnice, ze dne 12. dubna 1946

⁹⁰ Jaroslava Mrňávka

uznává za způsobilé k prodeji podle §§ 1 až 3 vyhlášky dosavadnímu držiteli a které dosavadní držitel chce koupit.“

Z účetních položek vyplývá, že konečná tzv. tržová cena movitého majetku byla vypočtena na 4 455 korun.⁹¹

Následný dokument z července roku 1949, který opět nese pouhé označení Protokol⁹², považuji za zásadní, neboť boří mýtus o tom, že lidé, kteří se přistěhovali do pohraničí, zde nabyli svých nemovitostí zdarma. Protokol vypočítává cenu domu, kterou musel nový majitel zaplatit Fondu národní obnovy. Po součtu všech položek činila celková cena 29 471 korun.⁹³

Poslední dva dokumenty byly vydány začátkem padesátých let Okresní spořitelnou ve Frýdlantu v Čechách⁹⁴ a finančním referátem Krajského národního výboru⁹⁵. Tyto doklady vypovídají o sociální situaci autora deníku, neboť první se týká povolení půjčky na splacení domu a druhý dokládá, že dotyčný opravdu své závazky plní řádně a včas.

6.3.3. Život autora deníku a jeho rodiny v pohraničí dle vyprávění narátorů

Na tomto místě opět využiji k dokreslení kontur dědova životopisu informací, které mi přinesly rozhovory s narátory: Jaroslavem Mrňávkem (mladším) a Boženou Davois.

T: Jak děda vzpomínal na první rok života v pohraničí? Na soužití s Němci?

BD: Před námi tady o tom nikdy moc nemluvil, ale já si pamatuji, že naši říkali, že když se se mnou stěhovali, tak tady na půlce žili ti Němci. Já si to vůbec nedovedu představit, kde žili v tak malém baráku. Kde žili Němci a kde naši se dvěma malýma dětma. Nedovedu si představit život s někým, kdo pak musí svůj dům opustit. Muselo to být pro ně hrozné.

T: Jak reflektoval odsun původního obyvatelstva?

BD: O těchto věcech před námi moc nemluvil. Jako děti nás to moc nezajímalo, tak jsme se neptali. Byly jiné starosti. Každé děcko má svoje a pak, když přijde čas, že by ses chtěl ptát, tak ten rodič tady už není.

T: Jaké měl děda sny a plány o budoucnosti v pohraničí, a jak se postupně měnily? Nebyl život zde příliš náročný? Nebyl rozčarovaný?

BD: Tatínek toužil po tom, aby měl svůj domek, svou zahradu, včely, což ve městech nebylo možné. Toužil něco si postavit, zvelebit a tak. Chtěl mít svůj dům a velkou zahradu,

---

⁹¹ Měna není v Návrhu prodeje uvedena, nejspíše Korun československých.

⁹² Protokol z 16. července roku 1949

⁹³ Ani v tomto účetním dokumentu není uvedena měna.

⁹⁴ Povolení úvěru na zaplacení přejímací ceny rodinného domku ze dne 22. března 1950

⁹⁵ Příklad rod. Domku čp. 245 v Hejnicích do vlastnictví Mrňávek Jaroslav a Božena, přeplatek ceny kupní ze dne 27. března 1951

protože chtěl mít hodně dětí a chtěl vytvořit hospodářsky soběstačnou jednotku. Nechtěl nic kupovat.

Já bych řekla, že byl spokojený. On totiž byl hrozný dřič, jemu to vůbec nevadilo. On dřel ve fabrice, pak přišel, potřeboval hlavně, aby měl nějaké jídlo, aby měl jedno pivo, když dělal někde venku. Jinak byl spokojený. Byl rád, že se mu daří, byl rád, když za ním někdo přišel a něco potřeboval, že mu může něco udělat. Kolikrát za ním přišel hajný a on mu dělal do lesa nějaké ploty. On třeba dělal tu rasovinu v té fabrice, v té cementárně, a krom toho dělal i to svoje, protože tady měl proto tu dílnu a rád dělal se dřevem, akorát na to neměl tolik času. Ale nikdy si nestěžoval, já si myslím, že tady byl spokojený. On tady byl hrozně rád, jemu se tady líbilo. Asi se mu splnil jeho sen, že mohl mít dům, že ho trochu zvelebil, že zvelebil zahradu, že mohl nasadit hodně stromů, proto je tady tolik třešní.

Byly jsme jako děti tvrdě vedeny k práci v hospodářství. On všechno dělal s láskou. Když jsme spolu dělali, tak nám k tomu něco vykládal, aby nás zaujal, aby nás ta práce bavila. Pořád nám něco vykládal, aby nás u té práce udržel.

JM: Strejda Čiháků říkal, že tatínek vysázel sad kvůli tomu, protože si spočítal do notýsku, kolik by to vyneslo, až na těch stromech poroste ovoce. Mně se zdá, že ty výpočty nemohly vyjít, protože ty jabloně, to jsou takové dreky, že nyní, když to kopu, doufám, že tam dám něco lepšího. Ale tenkrát po válce nebylo nic k sehnání. Když jsme vysazovali ten sad ještě v padesátých letech, když už jsem chodil do školy, ještě jsme vysazovali ten hořejšek, tam jsme dlabali do skály, tatínek, Honza a já, každý majzlík, kladivo a už jsme vyštípovali kámen, do hloubky, aby se tam pod tím stromem vůbec nějaká jáma udělala. Pracovat v hospodářství jsme museli všichni - i malé děti. Když jsme jezdili do lesa na dříví, tak každý musel nějaké klacíky nosit, co unesl, stromy se řezaly ručně.

T: Jak velké bylo vaše hospodářství?

JM: Tři kozy, pak babička ještě v té době pěstovala ovce a angorský králíky, aby se vydělaly peníze na té vlně, na ovcích je vlna a na králíkách je vlna. Pak se to prodá jednou za rok, ale celý ten rok musíš to zvíře krmit. Ovce byly dvě, babička vodila ovce k beranovi a malé ovečky prodávala na maso. Prase jsme měli jednou jedinkrát, ale kdo ho neměl čím krmit, tak ho raději neměl ani mít. Vyživit prase bylo drahé, pokud člověk nepracoval v zemědělství.

T: Proč se děda jako truhlář a člověk z města rozhodl právě pro pěstování včel?

JM: Po válce v roce 1945 svezli všechny včely do Pekla⁹⁶ na nějaký dvůr a tam je potřebovali hned někomu rozdat, aby se o ně někdo staral. Tak si myslím, že strejda Čiháků si asi nějaké vzal odtamtud a našeho tatínka na to nabulíkoval, na včelaření, ale to muselo být až v roce 1947 dva roky po válce. Jenže tatínek si sehnal včely od nějakého pana Hlaváčka, vedle papírny,

---

⁹⁶ Obec vzdálená asi 2 km od Hejnic.

jak je ta vila, a ten starý pán Hlaváček prodal tatínkovi dvoje včely v takových velkých dřevěných úlech - asi po Němcích. Ale tatínek si hned od začátku udělal nové úly, ty úly, jak tam jsou, a udělal je dobře, protože, ještě já v nich letos včelařím, a furt jsou ty úly použitelný. Pak si postavil dřevěný včelín.

T: Vzpomínám si dobře, že děda byl předsedou včelařů?

JM: Byl jednatelem včelařů, a říkal, že když to neřídí jeden člověk, tak to všechno stojí za houbec. Kolikrát, když mu ti včelaři něco vyčítali, tak on s tou funkcí sek, a říkal, dělejte si to sami, když jste tak chytrý. Tak funkci jednatele vzal třeba ten čí onen blbec. Samozřejmě všechno šlo okamžitě na hromadu. Protože nereagoval na poštu a nic nevyřídil.

T: Kde byl děda v Hejnicích zaměstnán?

JM: Začal dělat v Raspenavě ve slévárně v Luhu blízko nádraží. V té slévárně začal dělat modeláře. Potom tu slévárnu zavřeli, tak šel dělat do Bílého Potoka do Českého Nábytku. Ten také potom zavřeli, tak šel dělat do cementárny a v té cementárně dělal až do odchodu do důchodu. Tam byl výdělek. Jalový, ale byl.

Výše zmiňovaný blíže nespecifikovaný dotazník⁹⁷ uvádí tři zaměstnavatele, u kterých Jaroslav Mrňávek v pohraničí pracoval. Byly to: Slévárna, Lužec, 1947; Setona, Bílý Potok, 1948-1953 a Severočeská Prefa, Raspenava, 1954;

T: V pohraničí se narodily další děti?

BD: Ano. Honza se narodil 18. dubna roku 1947, to bylo brzy. Já jsem se narodila 8. března roku 1945 a Jarda se narodil 2. února roku 1946. To nemá ani rok a už máš další dítě. Pak byla Lída 13. listopadu roku 1948. Potom Venda, ten zemřel už za tři měsíce po porodu, protože měl slabé srdce. Pak se narodila Majka 10. ledna roku 1950 a Stáňa ta se narodila až 24. dubna roku 1952.

Manželka pisatele deníků zemřela začátkem šedesátých let. Výpis z Úmrtního listu⁹⁸ Boženy Mrňákové, rozené Řičánkové, povoláním vrátné, datuje úmrtí dnem 22. července 1962 a jako místo úmrtí stručně zmiňuje: Praha 6. Jako příčina smrti je uveden nádor podvěsku mozkového. Místo a datum pohřbu: Pohřeb do hrobu dne 26. července Hejnice o. Liberec. Konkrétní místo úmrtí lokalizuje text telegramu z 23. července 1962: *Vaše paní dnes zemřela na neurologii Ústřední vojenské nemocnice Praha.*⁹⁹

⁹⁷ Dotazník z 22. února 1954.

⁹⁸ Úmrtní list, Obvodní národní výbor v Praze 6 z 2. srpna 1962

⁹⁹ Telegram z 23. července 1962

T: Je mi známo, že děda ovdověl. Co se tehdy jeho manželce přihodilo?

BD: Já jsem byla na škole, když maminka zemřela. Ona jela v Hejnicích na kole, někdo na ni volal, ona se ohlédla a najela na obrubník chodníku a přepadla přes kolo, spadla na hlavu a v tom místě, kde byla ta rána, tak tam se jí začal dělat nádor. To byl červenec v roce 1962, bylo to o prázdninách, kdy jsem chtěla jet za maminkou do nemocnice.

JM: Maminka několik let marodila, bolela ji furt hlava, nosila kulicha na hlavě i v létě. Zemřela v červenci roku 1962. My jsme tehdy byli s učilištěm na školním výletě v Liptovských Tatrách ve vesnici, ve které se narodil Janošík. Po několika dnech za mnou přišel vedoucí a oznámil mi, že maminka zemřela. Bylo jí čtyřicet sedm let.

T: Po smrti vaší maminky přišla vypomáhat dědovi s domácností její matka, vaše babička, Marie Hronová?

JM: Ne, babička tady bydlela už před tím. Protože jsme pěstovali ovce na její popud a ty angorský králíky taky. U hrobu slíbila mamince, že se o nás bude starat, dokud to půjde. Tak se o nás starala až do smrti.

BD: Babička sem přijela pomáhat nemocné dceři s domácností. Protože když se například pralo prádlo, to bylo na celý den – namočit, vyprat, vyvařit, rozvěsit. Měli jsme pračku, co probíjela. Nebo v sobotu a v neděli pekla maminka buchty – bývalo to až devět plechů buchty. Maso bylo v neděli. Potom jsme chodili do družiny na obědy. Vyrostli jsme na moučných jídlech, především na sladkých. Nudle se dělaly doma, nudle s mákem, brambory na loupáčku.

Tatínek mě chtěl vzít ze školy, abych se starala o domácnost. A to by mě zabilo. Babička, když viděla, že by to tatínek udělal, tak se tu rozhodla zůstat. Bylo jí 62, když ona k nám přišla a starala se tady o šest dospívajících dětí. Pro babičku to byla obrovská zátěž.

Oni se s dědou neměli rádi a s tatínkem se pořád hádali. Já už jsem ani nechtěla jezdit z internátu domů, protože se tam pořád hádali. Babička mu nemohla odpustit některé věci, takže nám je na něho vykládala, což taky neměla dělat, jako dospívající jsme nepotřebovali vědět věci, které člověka pak žraly.

T: Pak si děda našel na inzerát druhou manželku a současně moji babičku Helenku?

JM: Několik let hledal jinou babičku, až našel tuhle. Druhý sňatek byl v roce 1971.

BD: Ano, z inzerátu. Aby mu pomohla s dětmi, doma zůstaly čtyři děti. Já už jsem byla vdaná a Jarďa měl baráček.

T: Jak se jmenovala druhá manželka za svobodna?

BD: Něco jak Ptáčková

JM: Před svatbou se jmenovala Špačková.

Na Úmrtním listu Heleny Mrňávkové z roku 1989 stojí: rozená Potočná. Dokument dále uvádí, že druhá manželka Jaroslava Mrňávka se narodila 30. září roku 1920 v Píle, okres Bratislava-Vidiek. Povolání: dělnice v důchodu. Příčina smrti: Atherosclerosis univ. Místo a datum pohřbu: Hejnice, Ferdinandov č. 245 – 6. listopadu 1989, hřbitov.¹⁰⁰

T: Jaké bylo druhé manželství?

JM: To bylo také šťastné a spokojené.

BD: Já si myslím, že dobré. Babička Helenka si všechno organizovala. Helenka si do toho nenechala mluvit. Často se hádala s babičkou Hronovou. Dvě hospodyně v jedné domácnosti, to nedělalo dobrotu, proto musela babička Hronová odejít.

6. 3.3.1. Důchod - léta zaslouženého odpočinku

T: Kdy děda nastoupil na zasloužený odpočinek?

JM: Tatínek šel do důchodu v únoru 1972, protože se narodil 28. února 1912.

BD: To já nevím, jestli v šedesáti letech, nebo v kolika se tenkrát chodilo. Ale vím, že on se na to těšil, že si bude dělat jenom tu a zahradu a ty včely a že si bude dělat v dílně, jako že bude dělat jenom to, co ho baví, že nebude muset ráno vstávat do práce.

T: V důchodu pracoval na zahradě?

JM: Ano, vysekal cestu ve skále, udělal kamennou podezdívku u plotu. Postavil nový včelín.

BD: Mám dojem, že zděný včelín začal dělat už před tím, než šel do důchodu. Protože ty různé dlaždice, to si ještě dělal v práci, vždycky si nějaké dovezl a tak. Anebo si udělal formu a dělal si to doma. Nadřel se tu jako mezek, když si vzpomenu, jak kopal tu žulu. A on si ještě u toho zpíval, i v dílně kolikrát když řezal, tak jsi ho slyšela na celý Ferdinandov si zpívat. On rád pracoval, on strašně rád pracoval, on miloval jakoukoliv práci, dělal s láskou, bych řekla.

T: Poslední léta života tedy neodpočíval?

BD: Ne, neodpočíval. On pořád jenom pracoval, a furt jako by chtěl být vytížený celý den.

6. 3.3.2. Koníčky a záliby

T: Jaké měl děda koníčky, co četl?

BD: V Praze hrál tatínek ochotnické divadlo, navštěvoval divadla a opery. V Hejnicích hrál také ochotnické divadlo. Rád chodil mezi lidi. Maminka byla doma s dětmi a tatínek se zabýval takovými věcmi. Poté co začali budovat, už na kulturu neměl tolik času. S přibývajícím dětmi ubýval čas na psaní. U prvních dětí si zapisoval všelijaké jejich výroky. Sešit nazval Plky

---

¹⁰⁰ Úmrtní list vydaný Městským národním výborem ve Frýdlantě okres Liberec dne 9. listopadu 1989

dětí.¹⁰¹ Básně, které psal, psal ještě když byl v Holicích, kde měl různé známosti.¹⁰² Četl všechno, co se mu dostalo do ruky, on měl rád hlavně historické věci. Tatínek četl hlavně i náboženské knížky. Jeho zajímalo všechno nové. A historie, tu měl rád, sbíral i známky, Když byl mladý, tak fotografoval, sám si sestavil fotoaparát, čočky si sháněl. Pro to měl vášeň.

JM: Knížky nečetl, ale četl časopis Včelařství a odborné překlady, pořád o včelařství. A odebírali jsme noviny Český rozhlas. Chodil často do kina a jezdili jsme s ním autem do divadla a na opery do Liberce.

T: Poslouchal rádio?

BD: Poslouchal hodně rádio, tenkrát jsme televizi neměli a vždycky snil o tom, že až si koupí televizi, tak si koupí jenom barevnou. Poslouchal vždycky Thora Heyerdahla, Lod' Kontiki. Jako on zjišťoval o těch různých národech a dělal plavidla podle těch indiánů a na nich třeba plul, to ho hrozně zajímalo, tady ty věci. Nebo Velikonoční ostrovy, nebo běželo čtení z různých knížek, třeba od Čapka, takže on si podle programu napsal, co kdy je zajímavého, rychle udělal práci a pak běžel domů, a nikdo nesměl mluvit, když on poslouchal.

JM: Svobodnou Evropu, ale byla špatně k chycení a Rozhlas Praha.

T: Jaké odebíral časopisy, noviny?

BD: Noviny si nepamatuji, že bychom brali, já si myslím, že on sledoval zprávy v rádiu a hlavně četl knížky nebo poslouchal ty zajímavosti ze světa a tak. Od té doby co se začal zabývat včelami, tak odebíral Včelaře, a myslím si, že žádný jiný časopis jsem tady neviděla.

T: Knihy si kupoval, nebo chodil do knihovny?

BD: Tatínek nevím, ale maminka asi chodila do knihovny, protože vím, že když jsem dospívala, tak jsem tady našla knížky a říkala jsem: „Mami, prosím tě, co to čteš, takovéhle braky?“ To byla ta červená knihovna.

T: A jaké si vybíral TV programy?

JM: My jsme žádnou televizi neměli! Tenkrát žádná nebyla! Teprve po svatbě s tvouí maminkou jsme si ji koupili. Tatínek nám na ni půjčil, protože k nám chtěl na tu televizi chodit. Na nábytek nám také půjčil, na všechno nám půjčoval. Potom měl nejraději Horníčka.

T: Co vedlo dědu ke psaní deníku? Zmínil se někdy o motivech psaní?

BD: To nevím, jenom si to můžu myslet. Já si myslím, že on si to dělal hlavně kvůli sobě, že to bylo z něho, že on to tak cítil, že by si to takhle měl psát. Jestli mu to někdy k něčemu sloužilo nevím, protože k nějakým objevům asi ne, ale spíš jen sám pro sebe. Možná, že byl takový pedant. Já taky znám málo lidí, kteří si vedou deníky. A ještě tak podrobně. Protože on si tam opravdu každý den psal takovým droboučným písmem, jaké je počasí, co dělal, jestli jsme

---

¹⁰¹ Výroky nejstarších dětí Boženy a Jaroslava se zachovaly jako součást pozůstalosti.

¹⁰² V pozůstalosti jsou dochované 4 sešity básní s kresbami.

vstávali na houby, kolik jsme našli hub, víš a takovéhle věci. On si do těch deníků psal, že šel do divadla, co tam dávali. My jsme se mu smáli a říkali jsme: „Tati, proč si to píšeš, stejně k čemu ti to je?“ Když to má jeden rok, pak toho má někde za deset let, tak pak na to nemá čas, aby se díval, co před deseti rokama bylo a smáli jsme se mu, že mu to je k ničemu. Ale on říkal: „Ne, já to potřebuju pro sebe, abych věděl, abych mohl porovnávat.“ A porovnával si třeba počasí, jaké bylo před rokem, a kdyby se ho někdo zeptal, jak bylo tehdy a tehdy, tak on by si vzal deník a tam by si to vyhledal.

Ale o motivaci psaní jsme se asi nikdy nebavili. Na otázku tedy nemohu odpovědět, protože někdy se s ním nedalo o některých věcech bavit. On byl přesvědčený o tom, že kdo je starší, nebo má víc zkušeností, že musí mít pravdu. Někdy říkával: „Bylo ti padesát, byla si v Rusku, no tak nerad!“? Takovýhle on byl.

T: Kde psal a v jaký čas?

BD: On psal vždycky v kuchyni tam v tom levém rohu. Tam si udělal takovou otevírací polici, která mu sloužila jako stůl. Tam si vždycky dal stoličku a tam psal. Protože tam se mu nejlépe psalo. V kuchyni byl v teple, když přišel z venku. On to vždycky psal až večer, až když měl tu práci hotovou, tak vždycky vzpomínal, co dělal, co psal, co ho ten den naštvalo, nebo co bylo v pohodě a tak. Tak to psal tam na tom místě.

Rodinný život se odehrával v kuchyni. Když bylo zima, tak si do kuchyně nosil všechno. On si tam třeba přinesl pilu a brousil tam pilu, nebo kolo si tam přines, když ho potřeboval spravit. Obytná byla jenom kuchyň a vedle byl malinký pokoj, tzv. maminčin pokoj. Tam byly palandy a tam jsme spávali, když naši šli do kina. Tam, kde se spalo, tam se moc netopilo a tam byla kosa jak hrom, říkali jsme té místnosti „ledárna“. Někdy jsme se budili s jinovatkou na peřině. On chtěl, abychom byli zdraví, a tvrdil, že je zdravé v noci netopit, že se má spát v zimě. Možná na ty vánoce se tady zatopilo.

6. 3.3.3. Katolická víra rodiny ve střetu s komunistickou ideologií

T: Rodina Mrňávkova byla jedna z mála rodin, jejíž víra, především její praktické projevy, obstály v období církvi nepřátelské komunistické ideologie padesátých let. Zajímalo by mě tedy, zdali náboženství a víra byly vždy samozřejmou součástí dědova života, nebo se jí staly až po sňatku s řádovou sestrou?

BD: Ano, oni tak byli v Holicích vychovávaní. Chodili každou neděli do kostela. My jsme potom také chodili všichni do kostela. Odmalička jsme museli chodit do kostela každou neděli.

JM: Oni byli v Holicích vychovaní tradičně v přísném křesťanství.

T: Chodili jste pravidelně do kostela?

JM: Ano, tak že kdo chtěl zůstat doma, že nechtěl jít do kostela, tak nemohl, protože kůča se zamkla a celá familie táhla i s babičkou do kostela.

T: Žilo v Hejnicích více mnohočetných rodin?

BD: Já bych řekla, že tenkrát to bylo dost.

T: Vaše rodina byla v padesátých letech jedinou rodinou, která chodila na bohoslužby kompletní?

JM: Někdy chodili Čihákovi, jednou dvakrát do roka v létě. Sestra dědy do kostela nechodila, ale v Holicích byla celá rodina věřící a chodila do kostela. Až do té doby, než se začali hádat o majetek, pak to začalo stát za prd. Já jsem nevěděl, že tam jsou takové spory. A když potom umřel strejda, tak se to vyhrotilo, ale oni o tom neradi mluví, člověk se od nich nic nedozví.

T: Jak se víra projevovala v běžném životě?

JM: Modlili jsme se ráno a večer. Před jídlem, to jsem se musel naučit až sám. To se u nás nějak nevedlo. Nebo náš tatínek například nemluvil sprostě, nikdy jsem ho neslyšel říci sprostě slovo, a proto my jsme byli tak vychováni, že se sprostá slova neříkají. Potom k nám přišla bydlet babička Hronová, a to bylo samé: „Ty hajzliku!... Hovno!... Běž do prdele!“ a furt tak podobně. A my jsme čuměli, babička, taková vážená osoba! Maminka slušně mluví, tatínek slušně mluví a přijde babička a už tam létají samá taková slova. Tak jsme na ni čučeli, ale my jsme se toho nechytli, my jsme se to nenaučili. Já jsem se naučil mluvit sprostě až po sametové revoluci. To začalo všechno stát za hovno, a už to šlo samo.

BD: Před jídlem byla modlitba a potom večer před spaním, když jsme se všichni sešli. Protože ráno vstával každý jinak. Mše každou neděli.

T: Byla rodina za své náboženské přesvědčení nějakým způsobem perzekuována?

BD: S námi to šlo tím způsobem, že když jsme vyšli ze školy, tak jsme dostali takový posudek, že tě nikde nechtěli vzít. Jako že nás vychovávají nábožensky, tenkrát v těch padesátých letech to bylo špatně, že jo, a když jsem dělala přijímací zkoušky v Železném Brodě, tak se mnou šel posudek. Udělala jsem zkoušky dobře, byla jsem přijata jako náhradník, ale byl tam posudek. My jsme měli pohovory, měli jsme říkat, jaká je situace a poslouchat rádio a tak pod. Tak já jsem to udělala. A teď tam byla komise asi osmi lidí, učitelů nějakých, a když dostali ten posudek, tak oni na mě, jestli se modlím každý den a jestli před spaním. Normálně se mně smáli, a mě se to tak dotklo, a říkala jsem si, já se tady učím všechno, a oni se mě ptají na tohle a ještě se mi tady smějí. Kdybych našla víc odvahy, tak bych jim řekla: Že se nestydíte, protože to se mě hrozně dotklo vnitřně, že si to vůbec dovolili tohle to. A jenom z toho posudku.

Takže tam mě do té školy nevzali a řekli, ať se obrátím do Kamenického Šenova, že tam mě možná vezmou. Tak jsem jela do Kamenického Šenova, dělala jsem tam zkoušky, ale už ne ty

odborné, protože ty jsem všechny měla dobrý, tam jsem dělala jenom výtvarné a pak si mě zavolal ředitel školy, a říkal mi, jaký na mě přišel posudek, že správně by mě vůbec neměl do té školy vzít, ale že on také chodí do kostela, i když jako učitel nesmí, aby si to nepokazil, ale že on mě vezme. Nebýt tam jeho, tak já jsem se na střední školu nedostala.

Takže tatínek psal na prezidentskou kancelář ve smyslu, jak je toto možné, když všude hlásají, že je náboženská svoboda, a že to vlastně není žádná pravda, že on je dělnický kádr, maminka, že je doma, že se stará o tolik dětí, a že oni toto udělají. A pak mu nějak odpověděli, jako že mu dali za pravdu, že by se člověk měl na školu dostat. Pak už se to, myslím, nikomu z ostatních dětí nestalo. Ale se mnou toto takto dělali a vím, že se mě to hrozně dotklo.

A sledovali mě dlouho, to se mnou šlo až do prvního zaměstnání po škole, kdy jsem měla v posudku napsané, že nejsem vyrovnaná s náboženskou otázkou. Protože oni pořád, že by mě vzali do strany, a já jim říkala, ne, já nechci do žádné strany, já bych se vám na to vykašlala, a potom jsem jim řekla: „Ne, já chodím do kostela a já do strany nemám co chodit!“ A to se s tebou táhne celý život. Ale pak už se člověk umí postavit, pak už bojuje sám za sebe, ale když jsi jako děcko, tak to je hrozně ponižující

T: Jak se ta první škola jmenovala?

BD: Sklářská škola v Železném Brodě a pak jsem šla do Kamenického Šenova a tam byl tenkrát ředitel Kýn a ten mě tehdy vzal.

T: V kterém to bylo roku?

BD: To bylo v roce 1959. My jsme chodili na náboženství až do osmé třídy. Všichni se nám smáli kvůli tomu.

T: To tehdy byla výuka náboženství povolená?

BD: Tady byla nějaká katechetka, ke které jsme chodili, takže asi to bylo povolené, protože jinak by, ale mám dojem, že tatínek si to vydupal, že si nenechal toto vzít, že chtěl, abychom na to náboženství chodili.

T: Jaké byly sociální poměry rodiny?

BD: Jako chudý. Ale ono to je pro ty děti velice dobré. Protože člověk k životu nepotřebuje já nevím co. Děti se naučí skromnosti a v životě jim to jedině pomůže.

JM: My jsme byli vždycky chudí a vždycky jsme měli starou belu. Tatínek spořil a když umřel, tak měl na knížce 30 000 Kč. Šetřil tak, že jsme si nemohli ani namazat chleba. Jenom dírečky zalepit máslem a medem jenom popísat.

Nadával na komunisty, že za všechno můžou komunisti. Komunisti se to totiž snažili všechno vyrovnat, aby všichni měli stejně, ale stejně to nešlo, kdo byl podnikavý, tak si dokázal i za komunistů nahrabat.

6. 3.3.4. Politická orientace autora, jeho charakter a zdraví

T: Jak bys označil dědovo politické smýšlení? Jako demokratické, sociální, nebo liberální?

JM: Tatínek se stranicky neprofiloval. Neangažoval se v žádné straně.

T: Jak bys popsal dědův temperament? Extrovert, introvert, cholerik, melancholik? Byl výbušný, spontánní nebo spíše uzavřený?

JM: Než se na něco rozčílil, tak mu to chvíli trvalo, ale pak když se rozčílil, tak šel a dořešil to do konce.

T: Jaký měl děda charakter? Zásady? Nevzdával se stanovených cílů?

JM: Myslím, že ne, tam byly spíš problém peníze, kde na ty cíle brát. Měl přesný harmonogram stravování. Oběd musel mít v tolik a tolik hodin.

T: Děda byl abstinent, nekuřák?

JM: Ano, jenom pivo si kupoval. Do hospody nechodil, to stálo moc peněz.

T: Jaké měl zdraví? Míval bolesti? Měl problémy se zuby, s vypadáváním vlasů?

BD: Já bych řekla, že on byl celkem zdravý, ale zuby měl špatný, naše maminka také měla špatné zuby. Srdce měl dobré, hlava ho nikdy nebolela. Jenom ho trápil dvanácterník, to trávení. Padaly mu vlasy, měl málo vlasů, měl tady takové kolečko tak jsme mu říkali: „Tati, to máš jak farář.“ Ale proč mu vypadaly, to je určitě také genetické.

JM: Za mladých let měl vředy na dvanácterníku a od té doby držel dietu až do smrti. Jedl jen chleba málo namazaný, buchty jen s tvarohem. A trápily ho zuby, on byl takový frajer náš tatínek, víš, co se češe a když někam jde, tak si vezme čistou košili a dbá na to, aby neměl někde smítko, když šel do kina třeba. Ale on dokázal jít do kina i v holinkách potom, ke konci a v zimě. Nosil kostkovanou košili, kravatu k tomu, sáčko, prostě frajer z třicátých let až na půdu. A když přišel o nějaký zub, tak se prohlížel v zrcadle. Padání vlasů ho také trápilo, protože byl frajer, a frajeři, když přijdou o vlasy a o zuby, tak to je konec.

T: Podstoupil vyšetření?

BD: Jenom okrajově, nepamatuji si, že by byl dlouho nemocný. Byl na operaci s kýlou. Nevím, jestli to byla kýla břišní, nebo tříselná. Vyprávěl, že se nenechal uspat, že to nebolelo, že to byl pocit, jako když tě někdo tahá za vlasy.

6. 3.3.5. Poslední cesta

T: Kdy a jak děda zemřel?

JM: Tatínek nikdy nemarodil, právě proto, ke konci, když jsem zjistil, že už týden leží, tak jsem byl velice překvapený. On leh, až když mu bylo zle. Potom klempíroval od jara až do podzimu, ale neumřel na zápal plic, nebo něco takového, ale na mozkovou mrtvici.

BD: Nikdy nestonal. Až když byl nemocný, tak si to na něm poznal. Měl rozedmu plic, nakonec na to zemřel, měl chřipku a po té chřipce se cítil nějaký hrozně unavený a odpočíval, třeba přišel do kuchyně a sedl si. To on nikdy nedělal. Po té chřipce se vůbec nemohl zvechtit. Měl vodu na plicích a špatně se mu dýchalo. Říkal, že on tady nebude do podzimu, že do švestek. Já vím, že tenkrát mi volala sestra Lída: „Ty, jestli chceš tatínka vidět, jed' domů, protože on asi brzy umře, on furt mluví, že tady bude do švestek.“

A tenkrát mi také strejda Čiháků říkal, že tatínek si všechno chtěl dát do pořádku a ve včelíně, všude si udělal pořádek. Nakonec mu zbývala jenom ta schůze včelařská, kde on jako jednatel potřeboval předat všechno, co měl doma a tak dále. Tam řekl, že je nějaký špatný a že předává tu funkci, všechny papíry, prostě co dokončil. Na té schůzi ho ranila mrtvice. Strejda Čiháků mi tenkrát říkal, že tam byli spolu, a že on předal všechny ty věci, sedl si vedle něho a normálně mu takhle klesla hlava, a on mu říká: „Jardo, co ti je?“ A on už nic, jo, takže hned volali sanitku, odvezli ho.

Takže já si myslím, že on si řekl, musím dodělat všechno, co tady mám rozdělané a pak můžu odejít. Protože on věděl, že odejde.

JM: Tatínek zemřel 14. září 1983. Tatínka ranila mrtvice na schůzi, to bylo v pátek, v sobotu jsem jel za ním, protože jsem měl odpoledni, tak mi to volali do práce. Tak jsem tam za ním druhý den jel, a tatínek zrovna nemluvil. Na jednu ruku nemohl, touhle rukou se furt přikrýval. A byl tam starej Cimburek, tak jsem raději mluvil se starým Cimburkem, to byl takovej blafka, ten o každém všechno věděl. Tenkrát jsem nevěděl, že lidé po mrtvici všechno slyší, když jsou v tom kómatu, vždyť já jsem v tom kómatu byl později taky. Tenkrát jsem byl mladej blbec. Jeho hrob je na hřbitově ve Ferdinandově.

T: Jak na tatínka vzpomínáš?

JM: Kolikrát člověk lituje, že tady není, aby poradil toto nebo tamto. Pomáhal nám stavět podlahy, králikárny, kurník, plot, garáž, dřevníky. Ze starého dřevníku jsme spolu udělali koupelnu. Záchod přestavěli.

Na tatínka máme my, jeho děti, samé nejlepší vzpomínky. Vzpomínáme na něj v dobrém, protože když jsme byli v těch padesátých letech ve školním věku, tak se do naší výchovy moc nepletl, to maminka obstarávala výchovu dětí, a proto byl tatínek ten lepší, milovanější. Milovanější ne, on byl proti nám moc starý. Takže my jsme k němu měli odstup jako ke staršímu pánovi. Když jsem se narodil, tak jemu bylo třicet čtyři let. Byl tam velký věkový rozdíl. Jim do toho přišla válka a před válkou krize. Tehdy se nikdo neodvážil ženit, aby uživil rodinu jako nezaměstnaný.

T: Děkuji za rozhovor.

7. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÝCH DENÍKŮ

Písemný materiál tvoří 50 sešitů hustě popsaných drobným, těžko čitelným kurzívním písmem. Zápisky jsou každodenní. Na každý rok připadá jeden deník. Rozměr jednotlivých nosičů denních záznamů se pohybuje od 7 x 10 cm (tištěný kapesní kalendář pro rok 1946), do 14x21 cm (linkovaný sešit pro rok 1981). Na úvodních stranách kalendářů je celkový přehled roku s přiřazením svátků k jednotlivým dnům v roce. Předtištění stránek se u kalendářů liší. Nacházejí se zde takové, u kterých každá dvoustránka značí jeden týden (Vlevo jsou řádky pro neděli, pondělí, úterý a středu, vpravo pak čtvrtek, pátek, sobotu.), ale i takové, u kterých jedna stránka značí jeden celý týden. Text byl psán nejprve obyčejnou tužkou, později tužkou propisovací. Úvodní listy jsou bez názvu, jednotlivé strany nejsou číslovány. Nejstarších deset sešitů má pevné černé desky. Desky ostatních sešitů jsou velice různorodé. Převažují měkké barevné - hnědé, zelené, červené i modré. Na obyčejných sešitech se nachází bílé nálepky s letopočtem. Na předtištěných kapesních kalendářích se již toto označení nenachází.

Deníky jsou psány pouze pro vlastní potřebu. Celkově nejsou zápisky po stylistické stránce příliš povedené. To je ovšem další důkaz toho, že nebyly určeny pro veřejnost. Zápisky jsou útržkovité, souvětí jsou dlouhá, často bez vhodných spojovacích prostředků a s chybami v interpunkci. Ve větách často nejsou správně utvořené slovesné tvary. Mnohdy se nejedná ani o věty, ale o větné ekvivalenty. V zápiscích jsou pravopisné chyby, které nemusí postřehnout člověk, který nezná dobře češtinu, např. délka v zájmenech. Ačkoli se jedná o deník, a tudíž autor píše v první osobě čísla jednotného, vynechává sloveso jsem. Autor většinou píše spisovně, vyjadřuje se střízlivě, ale v zápiscích se objevují i slova slangová a citově zabarvená. Používá hodnotící výrazy. Hojně využívá zkratky, nikoli ustálené.

V níže uvedených ukázkách je subjektivita textu více než patrná. Politická situace stojí v pozadí před detailními záznamy z osobního života, někdy heslovitými, ale místy i dosti rozvedenými. Zvláště co se týká žen. Poutavější líčení je při popisu odpoledne 5.5, tj. Pražského povstání. Toto líčení je emotivní, jsou v něm ještě více patrné nedostatky v interpunkci. Zdá se, že pro autora jsou velmi důležité naprosto přesné časové údaje. V textu jsou neustále uváděny, ale pro čtenáře nemusí být příliš zajímavé.

Přestože vzpomínky Jaroslava Mrňávka jsou deníkovými záznamy v pravém slova smyslu a nejedná se tedy o záměrný výběr ústředních témat, odvažují se říci, že vzpomínky tvoří velmi cenný doklad o daném historickém okamžiku, o věrohodném postoji jednoho konkrétního člověka a jeho reakce na mezní situace. Zároveň jsou zdrojem konkrétních místních i časových detailů.

8. UKÁZKY Z DENÍKŮ MÉHO DĚDA JAROSLAVA MRŇÁVKA VE SROVNÁNÍ S ODBORNOU LITERATUROU

Následující čtyři ukázky z deníků se pokusím srovnat s tím, kterak jsou vybrané události tzv. „velkých dějin“ popisovány historickou literaturou. Pro srovnání ukázek z období okupace jsem vybral texty autorů Jana Gebharta a Jana Kuklíka: *Dramatické i všední dny protektorátu*¹⁰³ a dále Pavla Maršálka: *Protektorát Čechy a Morava*¹⁰⁴. Deníkové záznamy o invazi vojsk Varšavské smlouvy na území Československé republiky jsem srovnal s textem Antonína Benčíka a Josefa Domaňského: *21. srpen 1968*¹⁰⁵.

8. 1. Německá okupace Čech a Moravy 15. března 1939

Prof. J. Grňa, pozdější čelní organizátor a vedoucí činitel národního odboje, o oněch hodinách zlomu ve svých pamětech napsal: „*Když přešly Hitlerovy armády 15. března našimi městy a vesnicemi, sbíraly se bezejmenné hloučky, mlčící a přihlížející, a pak, jako pod vlivem nějakého vnuknutí, se tyto hloučky začínaly rozcházet ke svým domovům. Za noci bez spánku, neboť málokdo spal tu noc, rodilo se rozhodnutí, že je třeba něco udělat, ..., že prostě nelze nečinně sedět a čekat jen, jak to všechno dopadne.*“¹⁰⁶

8. 1. 1 Text deníku z 15. března 1939

Středa 15. III. Vstával 8 h. Dnes od 6 hod. zabírání země Moravské a Čech říšskoněmeckým vojskem, včera byl pres. Hácha v Berlíně s dr. Chvalkovským (min. zahraničí) u vůdce, Adolfa Hitlera a tam prý odevzdal s důvěrou správu země moravskoslezské do rukou vůdce. Zabírány úřady, města, obsazováno říšským vojskem, lidé jdou po své práci jako by se nic nedělo, hodně nakupují, někoho to i rozčiluje, celkem klid. 8.30 šel k Mrňákovům, měli jet s Tondou do Rovně, byl sníh a závěje, nejeli, zůstal u nich a na dvoře matoval skla, celkem snad asi 20 tabulek. Stlačeným vzduchem z kompresoru se stříká písek na sklo a tím se vyseká matová mlha. Za pol. doma na obědě, na svač. kávu dostal u nich a 17.30 hotov šel odtud. Domů, byl pak u Kubešů pro formalin, asi 18.20 do knihovny, vypůjčil 2 knížky od Jos. Štolby „*Na půdě moři urvané*“ a „*Na Skandinávském severu*“. Cestopisy, číst asi nebudu. V knihovně se setkal s Květou Krpatovou, říkala mám-li fotku Vlasty Martinkové, chtěla by také vyfotografovat, ale až v létě, nejraději o prázdninách. Doma večerel a 19 h k Marešovým poslouchat zprávy. V Praze je vrchní vůdce Konrád Henlein, do 20 h hostince a kav zavřeny a po 21 h nikdo nesmí ven zbytečně. Stále napomínání k zachování klidu. Od 19.35 šly zprávy z Vídně, tam se hlásilo lživě že byly u nás

¹⁰³ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha: Themis, 1996, ISBN 80-85821-35-4.

¹⁰⁴ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*, Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0302-0.

¹⁰⁵ BENČÍK, Antonín – DOMAŇSKÝ, Josef. *21. srpen 1968*, Praha: Tvorba, vydavatelství Delta, 1990, F 5 159. 47 600

¹⁰⁶ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*, s. 9.

nepokoje, že hořely německé vesnice, že byli zavíráni němečtí politikové, bolševické a židozедnářské hordy že zde řádily a proto prý pres Hácha jel poprosit vůdce aby se nás ujal a vzal nás pod ochranu a proto nás vůdce zabal. Líčila se politika Benešova jako židozедnářská a tento živel že u nás triumfoval a slavil svoje vítězství. Před 20 h šel k Lukešovi, pak zpívali mši „*D dur*“ (předtím zkouš. pašije) Byl Jos Minařík, A. Ch., Vl. Martinková, at.d. 21.30 (? = 20.30?) konec, zůstal ještě a J. Min. a Tuakovou, jednali ohledně divadla „*Za cizí hříchy*“, odloží se až se okolnosti vyjasní. Když šel odtud, přede mnou spěch. Jarmila Jiroutová, před Křpatovými ještě Květa, píska, šel k ní, nechce aby Vlasta Martinková věděla že jí budu fotit, říkal že jí řeknu až se mi to hodí. Kdosi šel, rozešli se, šel jsem přes náměstí s K. Vojtěchem domů, projeli zde vojaci z III. Říše v osob. autu s kulometem. Domů 20.50, camrali o situaci, pí Hypská a Mrňávkovi u nás, tatínek poslouchal radio ještě u Marešů, pak přišel, 21.30 spát. P. Plno sněhu ještě přes noc napadlo, přes 10 cm celkem, chvílemi ještě připadával, k polednímu trochu obleva, sníh většinou všechn zůstal. V. se chumelilo.

8.2. Období tzv. Druhé heydrichiády od 4. června do 12. července 1942

„4. června podlehl Hendrich zranění. Následovala nová vlna persekuce. Stanné soudy vynášely denně další rozsudky smrti. České obyvatelstvo reagovalo stísněně a se značným strachem před opatřeními, která měla následovat... Vlna teroru a perzekuce spěla teprve ke svému vrcholu... Jen v prvním týdnu po atentátu vynesl pražský stanný soud trest smrti nad 103 osobami. Celkem bylo v Čechách na základě rozhodnutí stanných soudů do 10. června 1942 popraveno 222 a na Moravě 96 osob. Okupanti přitom uskutečňovali teror v souladu se svými plány na konečné řešení české otázky.“¹⁰⁷

8.2.1 Texty deníku ze 4. června a 12. července 1942

Čtvrtek 4. VI. Svátek Bož Těla odložen na neděli Václav mě uřezával leseny a pak hobloval strany a fě...po naklížení kamenů. Za poledne i v 9 h se opaloval. Začal skládat o Alici snad poslední bás. Dostal dnes oznámení Běty Čapkové a Jar. Jedličky, budou se brát 13. VI. V. Doma psal toto i kalendářik do 18.30. Dnes umřel Heidrich asi. ... L/Z. V dílně nám to říkal starý Jirásko 14 h. Dnes mi přišel dopis z domova i lístek mlékový na 1/2 l mléka (dětský) Ustrojil jsem se a šel do Karlína. Z. Langová byla doma ale má rande tak až po neděli, biografy dnes stejně nehrají. Šel jsem přes Manina kol zvonů ke K. Jirsovi. Nebyl doma, šel jsem tedy po 20 h do Stromovky, prošel tam i zpět, šel pak ještě skrz a vyšel vrátky u Bubenského nádraží, šel jsem poblíže 2 děvčat, jedna modrá, druhá červená (kousek za nimi k Dejvicům) 21.30 do Letecké, šel

---

¹⁰⁷ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*, s. 220, 221.

k zeměděli. Ústavu a 21.45 jel odtud 18kou 22h přistoupil na 14 km u Hlávkova mostu, stál vedle děvčete jež stála vedle, nabízel jsem jí aby si sedla, sedli jsme si pak oba rozhovořili jsme se o všeličems, dalo se s ní mluvit o všem. Menší černovlasá příjemná, také jela do Kaplířovy. Šel jsem s ní do Blanické před dům č kde bydlí ve 2. Poschodí (asi slouží) Byla vyprovázet kamarádku na Letnou, mluvili jsme o její známosti a pak vůbec o známostech. Povídali jsme a po 23 h se loučili, ujednával si schůzku ale ...chtěla, ač prý chlapce nemá. Je s Čáslavic, Holice zná dle jména. Jde raději do biografu na procházku, chodí prý nejraději sama. Složil bych jí báseň ale zálohu (.as) mi a...chtěla. Nedala na sebe ani sáhnout. Zase se sejdem to prý ponecháme „osudu“.

23. 30 se vzdal pokusů o as a rozešli, večerel sám a po 24 h usnul. P. Slunce v 11 h na Blanické vynášeli z bytu komisionáře.... Železnou zásobu potravin jež by vydržela byla nejméně na rok.

Neděle 12. VII. Vstával 8 h, snídal začal psát na čisto dopis Alici, napsal 1.str. báseň, 9.30 v kostele na mši do 10.30, m. se při ní (3x mši sv.), byla zpívaná, nezpíval ač byl na kůru. Odtud s kluky, chodil po náměstí s F. Provazníkem, K. Jirsou, Jos. Marešem a Standou Koubkem 11h rozešli a ujednali sraz 15 h . Psal jsem dopis Alici, mezitím po 12 h obědval. Napsal hustou podložkou 2 strany a šel 15 h na náměstí kde jsou 2 cirkusy. Kluci tu nebyli, teprve před 16 h tu mluvil se St. Koubkem a Pepíčkem Marešem. Chodili jsme tu, šli jsme k houpačkám na Podhrází. Pak sem přišel F. Provazník po 17 h, pak mluvil i s K. Jirsou. Šli jsme na náměstí a spíš k houpačkám kde jsem po 18 h mluvil se Zd. Kabelovou (vlastně ne pí Seichlová) která tu měla kamarádku z dílny Boženu...ze Ředic jež se mi líbila, stál totiž vedle ní pod střechou když začalo stříkat. Před tím sem šel s Jarmilou Jiroutovou a Fanoušem Sedláčkem. Před 18.30 šel na nádraží. Lidka přijela z Rovně kde byla vyprovázet Čiháka (spal u nás) a přijela právě jí pozvaná Milada Dvořáková z Černošic... Nesl jsem jí kufr, šel k cirkusu a houpačkám domů, večerel a 20 h jsme šli s Lidkou a Miladou do cirkusu u sochy p. M. v němž hrál Holubův jazz. Přišli sem 20.15 a začali 20.45. Bavili jsme se zatím. Program byl >> džonglerka, tanečnice, august jako džongler, různé vtipy, projížďka dětí na oslu, což bylo komické, „arabské tance?“ před velbloudem, špičková tanečnice maličká 7letá, dž. a tanečnice kozáčka, vtipy,...a na konec porážení indické zvolice, august to dokázal ale čeledín ze Ředic od Půlpánů jenž s ní zápasil už odpoledne nedok. přem. 100 K<< Trvalo do 21.45. Obešli jsme kol houpaček domů. Povídali doma a večereli do 22.45, m se a 23 h spát, hned neusnul. P. Oblačno

8.3. Pražské povstání 5. až 9. května 1945

„Naštěstí příští den – 5. května 1945, na který byly naplánovány rozhovory mezi Bienertem a Frankem, jejich jednání přerušila zpráva o vypuknutí povstání. Povstání, jež se prudce rozhořelo po víceméně náhodné výzvě ...na přechodnou dobu zaktualizovalo jiné problémy. Šlo především

o otázku politického vedení převratu... Tomu všemu ale předcházelo večerní prohlášení ČNR¹⁰⁸ přečtené v rozhlasu, v němž byl konstatován zánik protektorátu... I když byl vyhlášením tohoto aktu protektorát formálně smeten, realita byla poněkud jiná. Stále zde byla přítomna silná okupační mašinérie, která po vzpamatování z prvního šoku nad povstaleckými úspěchy a po prisunutí čerstvých sil mohla celou revoltu snadno zlikvidovat... Proto ČNR, mylně doufající v brzký příjezd americké armády, nezbývalo nic jiného než s Němci vyjednávat... Nepříznivý stav ale naštěstí neměl příliš dlouhého trvání, neboť mezitím vešla ve známost kapitulace Dönitzovy vlády z noci na 7. května 1945 a také to, že na Prahu rychle postupují sovětské tanky. V důsledku toho nabídl Frank 8. května ČNR kapitulaci, která byla ještě téhož dne v 16 hodin ... podepsána. Konec okupace – a tím i protektorátu – poznamenaný zmatkem a četnými násilnostmi vedenými z obou stran, pak završilo o den později příjezd Rudé armády.¹⁰⁹

8.3.1 Text deníku z 5. května 1945

Sobota S. Ž. 15 Vyvěšeny prapory a O. stříleno v ulicích, lidé nařizeno se skrýt. Sobota 5. V. Vzbudili po 7 h, mazlili, S. Ž. 15, 3. Pak vstávali, já dělal lavičkovou poličku 110 cm dl, 50 vysokou a 45 cm hlubokou za skříň vedle postele (*v deníku nákres*). B. byla na Bulovce, peníze zatím nedostala. Asi 11.30 po kojení byla pro cukr, nedostala. Na ulicích visí prapory, o český rozhlas sváděny boje SSmány, volána pomoc české policie, četnictva a ozbrojených. Holil se a podruhé obědval a po 13 h ven. Rozhlas ovládli Němci, ale byl znovu dobyt Čechy, bylo tam krveprolití. V naší ulici sbírali 2 auta obvazy a schopné lidi pro první pomoc. Obětavost lidí jichž byla plná ulice byla dojemná. Do školy kde jsou „šupáci“ Ferldernhale (?) jela auta. Asi v 15 h vyklizeny ulice vojáky rudé prapory a hodně lidí postříleno. V našem domě asi v 18 h zastřelil voják paní Sochorovou ze II posch jež se dívala z okna do ulice. Hodně se střílelo, jednotlivci civilní měli také pušky. Byli ostřelováni kluci na škole kteří tam měli zbraně a kulometry. Češi znovu dobyli rozhlas, volali pomoc hloubkových letců neboť od Benešova postupují německé tanky. Lidé vyzíváni k stavbě barikád. Střílelo se kdesi v Libni i seděl a dým se valil směrem Kbely či Hornolibeňské nádraží. Volány do zbraně složky P.O. a příslušníci protiletadlových dělostřelců na Vršovické nádraží kde jsou kanony. Na Žižkově se nikdo nemohl uniknout z domu, ostřelovány při pokusech o to vchody domů. Přes to Vejs přišel z Hornolibeň. nádr a přinesl si 1000 něm. cigaret. Byl cestou vyslýchán německými vojáky kdesi v zahrádkách kudy šel. Stříleno celou noc, my odtáhli postel ke kamnům (pro případ průstřelu okna ze školy) zatemnění přetahli ještě příkrývkami a po 22 h usnuli. P. R slunce 0. Pod mrakem a asi od 15.30 přšelo.

¹⁰⁸ Česká národní rada

¹⁰⁹ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*, s. 164,165, 166.

8.4. Invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa z 20. srpna na 21. srpna 1968

„Ráno 20. srpna 1968 začínalo docela všedně. Lidé se probouzeli jako každý jiný pracovní den...Československý rozhlas přinášel do tohoto pravidelného rytmu života obvyklé písničky na cestu do práce...Denní tisk vyšel rovněž jako obvykle...Ani na vlnách rozhlasu, ba ani v denním tisku nebylo nejmenší známky o tom, že poslední noční hodiny tohoto dne a první hodiny dne následujícího – 21. srpen 1968 – vejdu do historie našich národů a spolu s nimi i strašný zločin, černější než černá tma této noci...Ve večerních hodinách ... nikdo, ani redaktoři, ani sazeči v tiskárně Rudého práva či pracovníci rotaček, které už chrlily zítřejší vydání (21. 8.), nevěděli nic, co by jen vzdáleně naznačovalo blízkost tragedie...Přibližně v této době, ve 23.00 h ... se skupina asi 16 sovětských důstojníků ... dostavila do generálního štábu československé armády. Jejich následující úsilí po faktickém zatčení ministra národní obrany generála Dzúra bylo zaměřeno k tomu, aby zabránili jakémukoliv odporu naší armády ... Jen o několik minut později, asi ve 23.20 h, ... ppl Ripl vydal dozorčímu důstojníkovi příkaz k vyhlášení poplachu...předsednictvo ÚV KSČ – už po půlnoci ... předložený Mlynářův návrh deklarace schválilo. V něm se pravilo:

„Všemu lidu Československé socialistické republiky! Včera dne 20.8 1968 kolem 23. hodiny, překročila vojska Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice Československé socialistické republiky. Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsedy Národního shromáždění, předsedy vlády i prvního tajemníka UV KSČ...“¹¹⁰

8.3.1 Text deníku z 20. a 21. srpna 1968

20. VIII. 1968 Úterý + 7°C + 16°C oblačno Ven 16 s 11tek = 81°92 + 30 cviklů 4°20 koupel, 1. 14.30 odtud, doma dával KK č 9, 11, 14 a V prohl č 14 a 25, značil matku ze sekce pro Fišera a vezli mu ji s Jardou na motorce 18.20, po 19 h zpět, več. 19.45 d. A W. poslouchal při tom RH Petra Kernaře „Malá anketa“, 21.45 ležet, m se a po 22h usnul, našel fotky Mir. Jirasové z mé návštěvy v Počaplech 3.XII 38 a 1. V. 39.

21. VIII. Středa + 9°C + 17°C + 50 cviklů 7 i. Oblačno 0 pod mrakem (?). V. mrholilo. V cenu 12 s 12tek = 72.36 Kč + 3.40. Dnes vojska (1/2) Varšavské smlouvy SSSR, Polska, NDR, Maďarska a Bulharska, překročily naše hranice (již před půlnocí). Bezhlavě jsme byli okupováni, v cem se téměř nepracovalo. Domů po 14 h, oběd dělal med. Vodu a jeli pak pro seno do baráčku. Přivezli plný vůz (polovinu) druhá zkropena (?). S Jardou dali na půdu, on sekal krmení, dával

¹¹⁰ BENČÍK, Antonín – DOMAŇSKÝ, Josef. 21. srpen 1968, s.7,8, 14, 22

KK č 13 a které prohlížel, ja KK č 19, 20 a 26. Uspořádal sekce, zase 2 vysušil do č 22. Krmil oddělky. Večeřel, záznamy, posl. radio a po 21 h ležet.

9. INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

V této kapitole se pokusím odpovědět na základní otázky: „Co se zjistilo a na jakém základě? Čím (anebo proč) je zjištěné shodné (odlišné) od analogických jevů (situací) a co ze sebraných údajů vyplývá?“

Na základě deníkových textů, dokumentů úřední povahy a rozhovorů s narátory se mi podařilo zrekonstruovat životní příběh autora deníků od dětství v rodných Holicích přes bezmála pětiletý pobyt v Praze a život v pohraničním městečku Hejnice. Bohužel se mi nepodařilo najít uspokojivou odpověď na otázku, jaká byla motivace autora k celoživotnímu psaní deníků. Autor sám se o tom ve svých textech nezmiňuje a narátoři se spíše o důvodu psaní dohadují. V tomto bodě se autor neliší od autorů většiny deníků, kteří počáteční impulz, který je přiměl k vedení deníků ve svých poznámkách také nezmiňují.

Velice mě zaujalo, nakolik se zápisky uvedených událostí liší od textů výše uvedené historické literatury a především od obrazu protektorátu, který jsem dosud přijímal z médií. Už výpověď narátora Jaroslava Mrňávka o reakci svého otce na demobilizaci napovídala, že autor deníků jako mobilizovaný a domnívám se, že nejenom on, neměl zájem bojovat s mnohem lépe vyzbrojenou německou armádou. Pro srovnání s touto výpovědí uvádím slova vojáka a významného politika tohoto období, generála Eliáše: „...*Vojáci byli proti mnichovské kapitulaci a chtěli bojovat třeba proti všem, ale konečné rozhodnutí nebylo v jejich rukou, nýbrž v rukou politiků.*“¹¹¹

Jak je takové rozdílné hodnocení téže situace možné? Nabízí se odpověď, že autor deníků byl zbabělý anebo přinejmenším, že nebyl vlastencem. Já se však domnívám, potom co jsem se prostřednictvím narátorů seznámil s jeho smýšlením a životními osudy, že autorovy postoje vycházely z racionální úvahy. Dost možná že se dá jeho postoj nazvat pragmatickým.

Dále mě překvapilo, nakolik je deníkové líčení obsazení Čech jak německou armádou, tak vojsky Varšavské smlouvy, prosté emocí. V deníku nacházíme pouze konstatování k 15. březnu 1939: „*lidé jdou po své práci jako by se nic nedělo, hodně nakupují, někoho to i rozčiluje, celkem klid.*“ a strohý záznam k srpnovým událostem roku 1968: „*Dnes vojska (1/2) Varšavské smlouvy SSSR, Polska, NDR, Maďarska a Bulharska, překročila naše hranice (již před půlnocí). Bezhlavě jsme byli okupováni, v cem. se téměř nepracovalo.*“ Což odporuje nejen mé dosavadní představě o náladě obyvatel obsazované země, ale i popisu událostí odbornou literaturou. Například k obsazení Československa německou armádou odborná literatura uvádí: „...*jako pod vlivem*

---

¹¹¹ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*, s. 220,221.

*nějakého vnuknutí, se tyto hloučky začínaly rozcházet ke svým domovům. Za noci bez spánku, neboť málokdo spal tu noc, rodilo se rozhodnutí, že je třeba něco udělat..., že prostě nelze nečinně sedět a čekat jen, jak to všechno dopadne.*¹¹² a k srpnové okupaci: „...poslední noční hodiny tohoto dne a první hodiny dne následujícího – 21. srpen 1968 – vejdou do historie našich národů a spolu s nimi i strašný zločin, černější než černá tma této noci... Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsedy Národního shromáždění, předsedy vlády i prvního tajemníka UV KSČ...“¹¹³ K první události v deníku stojí, že autor šel spát ve 21:30 a jeho poznámky nenasvědčují tomu, že by nemohl usnout. Druhá událost jakoby autorovi ani nestála za to, aby ji šířeji rozvedl.

Opět mi přicházejí na mysl pochybnosti o patriotismu autora. Je lhostejný nebo pouze stoicky vyrovnaný s tím co život přináší? Ze stejného důvodu jako v případě demobilizace se přikláním se ke druhé variantě.

Největší překvapením pro mě byla absence sebemenší zmínky o persekucích z období druhé heydrichiády. Na stránkách deníku od 4. června do 12. července 1942 jsem nenašel žádnou poznámku o popravách či násilí páchaném na českém obyvatelstvu. Z textu není patrný ani náznak strachu či obav o život, navíc se autor v těchto pohnutých dnech vrací ze schůzek s děvčaty po desáté, jedenácté hodině v noci, což opět stojí v rozporu s povědomím, jaké jsem měl o stanném právu, zákazu vycházení a o heydrichiádě obecně. Taktéž tyto autorovy výpovědi dle mého názoru odporují textu z výše uvedené odborné literatury, kde například stojí: „*České obyvatelstvo reagovalo stísněně a se značným strachem před opatřeními, která měla následovat...*“ nebo silněji akcentované: „*Okupanti přitom uskutečňovali teror v souladu se svými plány na konečné řešení české otázky.*“¹¹⁴ Z jakého důvodu autor ignoroval ve svém deníku teror okupantů? Na tuto závažnou otázku si prozatím odpověď nedokážu, ale nevěřím, že by si nevšimnul represí policejního a vojenského aparátu, nebo dokonce, že by s jednáním stávající mocí tiše souhlasil či dokonce kolaboroval.

Vybrané deníkové zápisky přináší zprávy o každodenním životě svého autora v pohnutých časech naší země. Nezdá se však, že by uvedené události světového významu narušily každodenní život autora natolik, aby negativně ovlivnily jeho prožívání každodennosti samotné. Každodennost obyčejného člověka se starostmi, ale i radostmi, které život přináší.

Kapitolu bych se odvážil zakončit slovy Jiřího Petráše: „*Autor těchto deníků se nenarodil ve vážené rodině s dobrou adresou. Dějiny líčí životopisy králů, prezidentů, generálů. Lidí, jejichž zásluhou bylo, že se narodili ve vládnoucí dynastii, resp., jejichž rozhodnutí a soudy připravily o*

---

¹¹² GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*, s. 9.

¹¹³ BENČÍK, Antonín – DOMAŇSKÝ, Josef. *21.srpen 1968*, Praha: Tvorba, vydavatelství Delta,1990, F 5 159. 47 600S.7,8, 14, 22

¹¹⁴ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*, s.220,221.

*život zástupy oněch bezejmenných. Do dějin otisknul svou stopu prostřednictvím svých vzpomínek průměrný, ničím nevynikající člověk. A přesto právě on tvoří dějiny, i když je mnohdy jen pasivním příjemcem, i když musí žít v podmínkách, které pro něho připravil někdo jiný. Jde o prototyp občana, který bývá v učebnicích i v odborné literatuře nazýván souhrnně lidem, ale o jehož konkrétním životě, náladách, pocitech, názorech nevíme téměř nic. Podaří-li se nám nahlédnout do duše občana, můžeme jejím prostřednictvím proniknout i do duše národa, lidu.*¹¹⁵

10. ZÁVĚR

Tématem mé bakalářské práce byl výzkum deníků mého praotce, děda Jaroslava Mrňávka. Na úvodních stranách stručně popisují historii vzniku zvoleného tématu a koneckonců i motiv, který mne k ní přivedl. Svoji práci chápu jako úvod k rozsáhlejší práci magisterské, jež by mohla být součástí výzkumu moderních dějin každodennosti v Čechách mezi roky 1930 – 1980. Jedná se o problematiku dějin všednodennosti, tj. malých bezvýznamných skupin obyvatelstva (prostí lidé, ženy, děti,...), jejichž podíl na tzv. *velkých dějinách* byl historickou vědou dlouho opomíjen. Na úvodních stranách jsem tak nastínil předmět svého výzkumu a celkovou koncepci práce, včetně odborné literatury, z níž jsem čerpal.

Kapitoly 2. – 4. představují historii vzniku *ego-dokumentů*, tzn. pramenů osobní povahy, a rovněž popisují, jak historická věda přijala tyto zdroje jakožto relevantní a důvěryhodné prameny, které mohou osvětlit i rozhodné mezníky *velkých dějin* z perspektivy žité každodennosti aktérů. Zmiňuji zde též odbornou literaturu, ze které jsem vycházel. Kapitoly poskytují přehled o tom, k čemu se na základě vědeckého výzkumu v této oblasti došlo a zároveň dávají tušit, jakým směrem se bude ubírat má práce.

Pokud se jedná o metody výzkumu (5. kap.), je tato práce pokusem zahrnout v sobě rozmanitá pojetí dějin. Přistupoval jsem k deníku svého děda prostřednictvím jediného klíče, a to skrze studium jednotlivých dílů deníku a pramenů institucionálního původu z písemné pozůstalosti autora deníku. Používal jsem převážně tzv. *přímou* metodu a *nepřímou* metodu rozhovoru s narátory ve chvíli, kdy se *přímou* metodou nedařilo získat potřebné informace.

6. kapitola podává dědečkův životopis, z něhož lze zpětně porozumět autorovým zápiskům. Životopis je sestaven pomocí rozhovorů s narátory, jimiž jsou jeho nejstarší děti: můj otec, Jaroslav Mrňávek, a jeho sestra, moje teta, Božena Davois. Rozhovor ozřejmuje důležité aspekty biografie mého děda.

---

¹¹⁵ PETRÁŠ, Jiří. *Květen 1945 a srpen 1968 v Českých Budějovicích*, s.92

Písemný materiál deníků tvoří 50 sešitů hustě popsaných kurzívním písmem, čitelným místy pouze pomocí zvětšovací optiky. Charakterizují deníkové záznamy po stránce formální, vnější i obsahové, stylistické a gramatické. Styl a obsah nepřímo dokreslují osobnost autora.

Na závěr představuji ukázky z dědova deníku a porovnávám je s odbornou literaturou. Jsou to ukázky z doby německé okupace, z období tzv. druhé heydrichiády, Pražského povstání a invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968. Z tohoto srovnání jsem vyvodil závěr, že uvedené dramatické události světového významu nevstoupily do každodennosti autora takovou měrou, aby její prožívání výraznějším způsobem ovlivnily.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY NEVYDANÉ

Dokumenty z pozůstalostí autora deníků Jaroslava Mrňávka:

Mrňávek Jaroslav, Deník z roku 1939

Mrňávek Jaroslav, Deník z roku 1942

Mrňávek Jaroslav, Deník z roku 1945

Mrňávek Jaroslav, Deník z roku 1968

Arbeitsbuch Nr90/126350.

Arbeitsbuch Reg.-Vdg. vom 26.Juni, Nr. 241 Slg (Vládní nařízení ze dne 26. června roku 1941, číslo 241 Sb.

Dotazník z 22. února 1954.

List tovaryšský z 12. září 1929.

Místní správní komise Hejnice, ze dne 12. dubna 1946.

Oddací list, Trauungsschein z 13.června roku 1944.

Povolení úvěru na zaplacení přejímací ceny rodinného domku ze dne 22.března 1950.

Propouštěcí vysvědčení ze školy z 26. června roku 1926.

Protokol z 16. července roku 1949.

Příděl rod. Domku čp. 245 v Hejnicích do vlastnictví Mrňávek Jaroslav a Božena, přeplatek ceny kupní ze dne 27. března 1951.

Vysvědčení na odchodnou z 30. dubna roku 1928.

Vysvědčení na odchodnou z 27. června 1931.

Vysvědčení o tovaryšské zkoušce z 12. září 1929.

Vysvědčení pracovní z 30. srpna 1930.

Vysvědčení výučné z 15. srpna 1929.

Telegram z 23. července 1962.

Úmrtní list, Obvodní národní výbor v Praze 6 z 2. srpna 1962.

Úmrtní list vydaný Městským národním výborem ve Frýdlantu okres Liberec dne 9. listopadu 1989.

LITERATURA

ANDĚL, Robert. – KARPAŠ, Roman. aj.: *Frydlantsko - minulost a současnost kraje na úpatí Jizerských hor*. Liberec: nakl. 555, 2002. ISB N 80-86424-18-2.

AUGUSTINUS, Aurelius. *Vyznání*, přeložil Mikuláš Levý, Praha: Kalich, 1999. ISBN 80-7017-301-7.

BAAR, Jindřich, Šimon. *Jan Cimbura*, Praha: 1968.

BENČÍK, Antonín – DOMAŇSKÝ, Josef. *21.srpen 1968*, Praha: Delta, 1990. F 5 159. 47 600

BURKE, Peter. *Variety kulturních dějin*, Brno: 2006. ISBN 80-7325-081-0.

CIESLAR, Jiří. *Hlas deníku*, Praha: 2002, ISBN 80-7215-184-3.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha: Themis, 1996. ISBN 80-85821-35-4.

HÁJ, Felix, *Školák Kája Mařík*, Brno: 1943.

HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*, z něm. orig. přeložili I. Chvatík, P.Kouba, M.Petříček a J.Němec, Oikoymenh, Praha: 1996. ISBN neuvedeno, EAN: 9788072980482.

HROCH, Miroslav. aj.: *Úvod do studia dějepisu*. Praha: 1985. ISBN 14-383-85.

LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...“: Ženské deníky 19. století*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6.

LENDEROVÁ, Milena. *Snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. In LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (ed.). *Osobní deník a korespondence* Pardubice: 2004. ISBN 80-7194-650-8. ISSN 1213-3485.

LENDEROVÁ, Milena. *Chvála dopisu a deníku*. In LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (ed.). *Osobní deník a korespondence*. Pardubice: 2004. ISBN 80-7194-650-8. ISSN 1213-3485.

MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*, Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0302-0.

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, 2004. s. 28-31, 436-439. ISBN 80-7185-669-X.

MÜCKE, Pavel, *...deník je lovcem okamžiků... a neb malá imprese nad deníky druhého zahraničního odboje*, In LENDEROVÁ, Milena, KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence*, Pardubice: 2004. ISBN 80-7194-650-8. ISSN 1213-3485.

PETRÁŇ, Josef. aj. *Úvod do studia dějepisu*, Praha: 1983.

PETRÁŠ, Jiří. *Květen 1945 a srpen 1968 v Českých Budějovicích: Deníkové zápisky dvou žen*. Praha: Ústav pro soudové dějiny AV ČR, 2007.

RÉMOND, René. *Náboženství a společnost v Evropě*, Praha: Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-496-3.

SCHULZE, Winfried (ed.). *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte (Selbstzeugnisse der Neuzeit 2)*, Berlin, 1996.

WOLFOVÁ, Virginie. *Tři guineje. Vlastní pokoj*. Praha: 2000.

INTERNETOVÉ STRÁNKY

LENDEROVÁ, Milena. URBÁNEK, Radim. *Úvod do studia kulturních dějin*. Ústav historických věd Fakulty filosofické Univerzity Pardubice, poslední aktualizace prosinec 2007. [cit. 2011-01-10]. URL: <<http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/frame.htm>>.

JINÉ ZDROJE

Rozhovor s narátory: Boženu Davois ze dne 23. února 2011 a Jaroslavem Mrňávkem ze dne 6. března 2011, uloženo na audiozáznamníku, CD a PC.